

ΕΛΕΝΗ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ ΚΑΙ Η ΠΑΡΓΑ (1797-1819) ΤΑ ΔΑΣΗ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ*

Α'. Δεδομένα και προβλήματα

Μετά τη συνθήκη του Campoformio (1797) ο Αλή πασάς εποφθαλιμούσε τις πρώην βενετικές κτήσεις στον ηπειρωτικό χώρο (Βουθρωτό, Πρέβεζα, Βόνιτσα, Πάργα) και επεδίωξε πολλές φορές να τις προσαρτήσει¹. Καίριος στόχος στα πλαίσια των ελιγμών του ανάμεσα σε ανταγωνισμούς Γάλλων, Άγγλων και Ρώσων² ήταν η κατάκτηση της Πάργας.

Η παλαιά, ημιαυτόνομη σχεδόν, βενετική κτήση, ελάσσοντος σημασίας για τη Βενετία –είχε προσφερθεί κατά τη διάρκεια του κρητικού πολέμου (1645-1669) στο Σουλτάνο, ενώ συχνά ο πληθυσμός της απειλούνταν με μετανάστευση στους Παξούς ή την Κέρκυρα³– αποκτά ιδιαίτερη σπουδαιότητα αυτή την εποχή. Το επίμονο ενδιαφέρον του Αλή για την Πάργα δεν είναι βέβαια χωρίς εξήγηση.

Βρίσκεται στο επίκεντρο των θαλάσσιων δρόμων προς την Κέρκυρα και τη Δαλματία και των χερσαίων προς τη Βόρειο Ήπειρο και Αλβανία. Δημιουργεί μαζί με τα γειτονικά νησιά Παξούς και Αντιπαξούς προγεφύρωμα για πρόσβαση στην Επτάνησο. Ήταν ανέκαθεν «το μάτι και το αντί της Κέρκυρας»⁴. Ο Αλή πασάς σ' αυτή τη φάση (1797-1799) δεν είχε στόχο να πλήξει τους Γάλλους ή τους άλλους κυριάρχους της Επτανήσου, όσο να ικανοποιήσει ιδιαίτερες πολιτικές βλέψεις.

Απέβλεπε στην αποδυνάμωση των Σουλιωτών για τους οποίους η Πάργα ήταν κέντρο ανεφοδιασμού με τρόφιμα και πολεμοφόδια σε περίοδο πολέμου ή ειρήνης με νόμιμο τρόπο ή και με αλλαγές.⁵ Οι σχέ-

---

*Η εργασία στηρίζεται σε γαλλικά, αγγλικά και ολλανδικά ντοκουμέντα.

σεις των Σουλιωτών με την Πάργα αποτελούν απειλή για την πόλη και μετά την καταστροφή του Σουλίου (1803), όπως φαίνεται από τις εκκλήσεις των Τούρκων: «Εξωσύρατε τους Σουλιώτες, σας είπα δις και τρις και πολλάκις ότι θέλει σας προξενήσουν μεγάλην βλάβην»⁶. Εξάλλου η επικράτεια του Αλή πασά είχε τόσο διευρυνθεί, ώστε ήταν «σκάνδαλο» για την κραταιά του εξουσία η αντίδραση μιας ταπεινής πολίχνης κάτω από τα πόδια του. Η Πάργα υπέσκαπτε το τυραννικό καθεστώς του Αλή παρέχοντας άσυλο στα θύματα της θηριωδίας του⁷. Επιπρόσθετα, μέσω της Πάργας, θα μπορούσε ο Αλής να ελέγχει τους αγάδες και μπέηδες της Θεσπρωτίας –κυρίως τους εχθρικούς προς αυτόν Μαργαριτιώτες– καθώς και τους φεουδάρχες της Β. Ηπείρου και Αλβανίας, από τις διαιρέσεις των οποίων επωφελούνταν τα μέγιστα⁸.

Σύμφωνα με τη συνθήκη των Παρισίων (15 Οκτωβρίου 1815) τα Επτάνησα είχαν επιδικαστεί στους Άγγλους· η Πάργα όμως δε συμπεριλαμβανόταν στους όρους της συμφωνίας. Η κατάλληλη ευκαιρία για να προσαρτηθεί στο πασαλίκι του Αλή πασά είχε φτάσει. Από την πώληση της Πάργας στον Αλή πασά, ύστερα από διαμεσολάβηση της Πύλης στην Αγγλία, οι Βρετανοί είχαν, ως γνωστόν, αποκομίσει ως κέρδος την αναγνώριση εκ μέρους της Τουρκίας της βρετανικής προστασίας της Επτανήσου⁹.

Το γεγονός της πώλησης της Πάργας είχε θορυβήσει τους φιλελληνικούς κύκλους στην Ευρώπη. Στον τύπο της εποχής (*Moniteur*, Αύγ. 1819) Βρετανοί διπλωμάτες, απολογητές της παραχώρησης, διατεινόταν ότι η στάση της Μεγάλης Βρετανίας υπαγορευόταν από το φόβο για τη δημιουργία εχθρικού κλίματος εις βάρος των Άγγλων στην περιοχή, γεγονός με επιζήμιες επιπτώσεις στο τεράστιο εμπορικό δίκτυο της *Levant Company* στην Ανατολή¹⁰.

Η παρούσα εργασία αποπειράται να φωτίσει τα αίτια μέσα από το πλέγμα των ανταγωνισμών των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων στο χώρο αυτό. Έτσι, σκιαγραφούνται οι προσπάθειες του Αλή πασά για την κατάκτηση της Πάργας (1797-1819) στα πλαίσια των πολιτικών του επιδιώξεων στο χώρο Ιονίου-Ηπείρου, καθώς και της συγκυρίας, όπως αυτή συνυφάνεται με πολιτικούς και εμπορικούς ανταγωνισμούς, παράλληλα δε αποκαλύπτεται μια άλλη διάσταση του θέματος που έχει σχέση με τη ναυτική πολιτική της Αγγλίας και την εκμετάλλευση δασών στην ανατολική Μεσόγειο.

Τα τεκμήρια προέρχονται από ανέκδοτα και εκδεδομένα αγγλικά έγγραφα της σειράς του Foreign Office (Public Record Office, Λονδίνο), τα οποία διασταυρώνονται με ολλανδικά ντοκουμέντα της εποχής (Αρχεία

Χάιγης, Πρεσβεία Τουρκίας)¹¹. Παράλληλα, με βάση αρχειακό υλικό από το Αρχείο του στρατηγού Berthier (Εθνικά Αρχεία της Γαλλίας, Παρίσι) και την αλληλογραφία του στρατηγού Donzelot (Αρχεία του Υπουργείου Πολέμου, Παρίσι)¹² αποκαλύπτονται φάσεις του ανταγωνισμού Γάλλων, Άγγλων και Ρώσων για τον επηρεασμό του Αλή πασά και την οικειοποίηση ωφελιμάτων από τη φιλία του, καθώς και οι επίμονες ενέργειες του Αλή πασά στο θέμα της εκμετάλλευσης του δασικού πλούτου της Ηπείρου.

Τα νέα δεδομένα κρίθηκε σκόπιμο να ενταχθούν στο πλαίσιο του γαλλοαγγλικού και γαλλορωσικού ανταγωνισμού στη Μεσόγειο, τόσο στο ευρύτερο πολιτικό πεδίο, όσο και σ' αυτό του ξυλεμπορίου. Έτσι αρχικά εξετάζεται και αιτιολογείται η στροφή των ναυτικών δυνάμεων Γαλλίας και Αγγλίας για εκμετάλλευση δασών στην ανατολική Μεσόγειο (τέλη 18ου-αρχές 19ου αιώνα), παρακολουθούνται φάσεις του ανταγωνισμού τους για την εκμετάλλευση δασικών πόρων στο χώρο της Δαλματίας, Αλβανίας, Ηπείρου και τέλος συσχετίζεται το θέμα της πώλησης της Πάργας από τους Άγγλους στον Αλή πασά (1819) με τη ναυτική πολιτική των Άγγλων και τις πολιτικές βλέψεις του Αλή πασά.

Β'. Ναυτικοί ανταγωνισμοί στη Μεσόγειο (1763-1809) –Ναυπηγικό ξύλο

Η προμήθεια ναυπηγικής ξυλείας, θέμα κείμενο για τις ναυτικές δυνάμεις ως τα μέσα του 19ου αιώνα, συναρτάται με τους ναυτικούς μηχανισμούς που διαμορφώνονται κάθε φορά υπό το κράτος ανταγωνισμών και συγκρούσεων ή υπαγορεύονται από τις συγκυρίες. Η ναυπηγική ξυλεία ως πολεμικό υλικό βρίσκεται στο επίκεντρο ανταγωνισμών που επηρεάζουν και την κατάσταση ναυτικών προγραμμάτων.

Η ιδιαιτερότητα του ναυπηγικού ξύλου (φαρδύ - κυρτό - ανθεκτικό), η εξάντληση κατάλληλων δασών λόγω καιρικών συνθηκών ή της αλόγιστης εκμετάλλευσης (πόλεμοι, ανταγωνισμοί) καθιστούσαν δυσεύρετη αυτή την πρώτη ύλη και πολυδάπανη τη μεταφορά της. Το εμπόριο της ναυπηγικής ξυλείας αποκτά έτσι παγκόσμιο εύρος. Κάθε ναυτική δύναμη εκπονεί προγράμματα για την προμήθεια ναυπηγικού υλικού· η εξεύρεση όμως και η πρόσκτηση του εξαρτώνται και από τις εκάστοτε πολιτικοοικονομικές συνθήκες. Έτσι, οι ναυτικές δυνάμεις για την ικανοποίηση των ναυπηγικών τους αναγκών κινούνται με δίκτυα πρακτόρων σε δασικές αγορές ανάμεσα από τη Μαύρη Θάλασσα και την

Αμερική, τη Βαλτική και την ανατολική Μεσόγειο¹³. Η στροφή των ναυτικών δυνάμεων Γαλλίας-Αγγλίας προς τα δάση περιοχών της ανατολικής Μεσογείου συντελείται υπό το καθεστώς συνθηκών που αναστέλλουν ή ανακόπτουν τον παραδοσιακό τρόπο προμήθειας από τη Βαλτική και την Αμερική.

Συγκεκριμένα για τη Γαλλία, γεγονότα και καταστάσεις όπως η ναυτική φθορά κατά τη διάρκεια του επταετούς πολέμου (1756-1763), η απώλεια του Καναδά (1763), η ανασυγκρότηση του γαλλικού ναυτικού από το de Choiseul, η απειλή των γαλλικών ναυπηγείων του Ατλαντικού, (Brest, Rochefort) κατά τη διάρκεια της Αμερικανικής Επανάστασης (1777-1784) συνιστούν βασικούς λόγους προσανατολισμού προς τα δάση της ανατολικής Μεσογείου και κυρίως Ηπείρου-Αμβρακικού. Αξιοσημείωτο είναι ότι μετά την κρίση του ξυλεμπορίου (1776-1784), που οι δασαγορές της Βορείου Αμερικής είναι ανοικτές για τους Ευρωπαίους και περισσότερο, τους Γάλλους—έχει σχεδόν εκτοπιστεί απ' εκεί το αγγλικό ξυλεμπόριο— το γαλλικό ενδιαφέρον παραμένει αμείωτο για τις δασικές ζώνες Αδριατικής-Ιονίου, Ευξείνου (Χερσώνα) και κορυφώνεται στα χρόνια των ναπολεοντειών πολέμων¹⁴.

Ο αποκλεισμός της Αγγλίας από τα δάση της Βαλτικής κατά την περίοδο των πολέμων του Μεγάλου Πέτρου και του Καρόλου XII της Σουηδίας (1700-1715), εξανάγκασε το αγγλικό Υπουργείο Ναυτικού να αναπτύξει ένα στέρεο σύστημα ανεφοδιασμού από τις αποικίες που η Αμερικανική Επανάσταση ήλθε να κλονίσει. Τότε εσήμανε συναγεραμός ναυτικών αναπροσαρμογών και στον τομέα «προμήθειας ναυπηγικού υλικού», εφόσον οι Άγγλοι είχαν αποκλειστεί από τα δάση της Αμερικής. Η αποχώρηση των Άγγλων από τη Μινόρκα (1782) απομόνωσε επίσης την Αγγλία από τη Μεσόγειο. Έκτοτε η αναζήτηση ναυπηγείων και δασικών πόρων ανατολικά του Γιβραλτάρ είναι επίμονος αγγλικός στόχος που παραμένει κατά την περίοδο των αποκλεισμών και μεγιστοποιείται μετά τη ναυτική νίκη στο Trafalgar (1805)¹⁵.

Έτσι, κατά την ταραγμένη περίοδο των πολέμων 1789-1815 στη Μεσόγειο, κατ' εξοχήν θέατρο του γαλλοαγγλικού ανταγωνισμού, η οικειοποίηση δασικών πόρων από τις δύο αντιμαχόμενες δυνάμεις βρίσκεται στην κορύφωση της αντιπαλότητας. Τότε οι δρόμοι και οι τρόποι προμήθειας ναυπηγικής ξυλείας καθορίζονται και από την τοπιογραφία των πολέμων. Το σύστημα των ηπειρωτικών αποκλεισμών ανατρέπεται μέχρι τότε δεδομένα του ξυλεμπορίου. Οι πυρήνες των δασικών

αγορών δημιουργούνται μακριά από τα πεδία των μαχών και σε ζώνες ουδετέρων. Οι μεταφορές επίσης προωθούνται μέσω ουδετέρων εδαφών και ανάλογων θαλασσιών δρόμων με πλοία ουδετέρων και προς ουδέτερα λιμάνια. Η προμήθεια ναυπηγικής ξυλείας, μόνιμο πρόβλημα στις ναυταγορές λόγω της σπανιότητας του ναυπηγικού ξύλου, εξαρτάται από τη δυνατότητα προσβάσεων σε δασικά αποθέματα εγγύς ή μακράν των εμπολέμων. Υπ' αυτές τις συνθήκες το ναυπηγικό ξυλεμπόριο και οι ξυλομεταφορές είναι πολυδάπανα. Η περίοδος 1801-1820 είναι δύσκολη για το ξυλεμπόριο που η κρίση του κορυφώνεται στα 1810-1819¹⁶.

Οι εμπορικοί αντιπρόσωποι των ναυτικών δυνάμεων είναι υποχρεωμένοι ν' αναπροσαρμόζουν τους τρόπους προμηθειών και να εφευρίσκουν εναλλακτικές λύσεις. Έτσι, κατά τη διάρκεια των πολέμων του Ναπολέοντα εναντίον της Πρωσίας και της Ρωσίας (1806-1807, 1812) οι εμπορικοί πράκτορες των Άγγλων δραστηριοποιούνται στη νότια Ευρώπη. Υπ' αυτές τις συνθήκες η Μάλτα αναδεικνύεται σε ναυτική βάση των Άγγλων στη Μεσόγειο για την επιδιόρθωση πλοίων και τη συγκέντρωση εκεί ναυπηγικού υλικού.

Τότε ο ναύαρχος Nelson (1807) αξιοποιεί το δίκτυο προμηθειών ξυλείας γνωστό ήδη από τις δασικές εκμεταλλεύσεις της Βενετίας. Ας σημειωθεί ότι η Ανατολική Αδριατική, χώρος που υλοτομούσε η Βενετία, μετά τη συνθήκη του Campoformio (1797), ανήκε στην επικράτεια της Αυστρίας. Είναι ενδιαφέρον να παρακολουθήσει κανείς, τόσο εκεί όσο και νοτιότερα, στο χώρο Αλβανίας-Ηπείρου, τις ξυλεμπορικές δραστηριότητες των ναυτικών δυνάμεων – θέμα που σχετίζεται, όπως θα φανεί από τη συνέχεια της μελέτης, με σημαντικά γεγονότα της νεοελληνικής Ιστορίας – και των οποίων το σχήμα αναπροσαρμόζεται ανάλογα με τις πολεμικές εξελίξεις¹⁷.

Οι Άγγλοι ήδη από το 1803 στρέφονται για δασική εκμετάλλευση στην Κροατία (Szeilving), περιοχή κοντά στο Carlstadt όπου ανταγωνίζονται με τους Γάλλους και Ισπανούς. Απ' εκεί μεταφέρουν την ξυλεία μέσω Buccari και Fiume στη Μάλτα και το Γιβραλτάρ ή άλλο ουδέτερο λιμάνι. Έχει εκπονηθεί ένα πρόγραμμα ανεφοδιασμού από τη Δαλματία-Αλβανία με επίκεντρο τη Μάλτα, που διευκολύνεται από τον Άγγλο πρόξενο στη Ραγούζα και επικουρείται από τα μέσα που εκεί διατίθενται λόγω της ουδετερότητας της πόλης. Οι εξαγωγές ναυπηγικού ξύλου προς τη Μάλτα δεν ανακόπτονται και μετά την υπαγωγή της

ουδέτερης Ραγούζας στη γαλλική επιρροή (1805).

Το σχήμα αυτό ανατρέπεται μετά τη νίκη του Ναπολέοντα στο Austerlitz (Δεκ. 1805) και την υπογραφή της συνθήκης του Πρεσβούργου (26 Δεκ. 1806)· από το 1808 η Ιστρία και η Δαλματία παραχωρούνται στους Γάλλους. Έτσι διαταράσσεται η υλοποίηση των υλοτομικών προγραμμάτων των Άγγλων στη Δαλματία. Το υλοτομημένο ξύλο μεταφέρεται με άκρα μυστικότητα με πλοία ουδετέρων στη Μάλτα. Οι μεγάλες ξυλευτικές δραστηριότητες αναστέλλονται, αλλά το αγγλικό ξυλεμπόριο δεν ανακόπτεται τελείως. Αντί για τη Μάλτα οι μεταφορές κατευθύνονται στην ουδέτερη Λισσαβόνα με προστατευτική συνοδεία βρετανικών πλοίων. Ο μεγαλύτερος όμως όγκος που είχε κοπεί ταυτόχρονα με την προέλαση των Γάλλων, έμεινε εκεί ακινητοποιημένος μέχρι ν' αλλάξουν οι συνθήκες και ν' ανοίξουν οι αυστριακοί λιμένες. Η Αυστρία είχε να επιλέξει ανάμεσα στους δύο αντιπάλους.

Η παραλία και η ενδοχώρα της Αδριατικής αποβαίνει χώρος άλλοτε προσεγγίσεων, άλλοτε ανταγωνισμών των εμπολέμων και στον τομέα του ξυλεμπορίου. Οι Άγγλοι, αν και ανασφαλείς, παραμένουν και το αγγλικό ξυλεμπόριο συνυπάρχει ως ένα βαθμό με το γαλλικό, κάποτε και με κοινούς εμπόρους και ανανεώνεται μετά τη νίκη του Ναπολέοντα στο Wagram και στη Znaim (Ιούλιος 1809) – αμνηστία της Αυστρίας και προς τους δύο αντιπάλους· Τελικά η παραχώρηση από την Αυστρία στη Γαλλία της θαλάσσιας ζώνης Κροατίας, Ιστρίας καθώς και της Τεργέστης και του Fiume (1809) και η προέλαση των Γάλλων στην Αλβανία είναι γεγονότα που θέτουν φραγμό στα μέχρι τότε υλοτομικά προγράμματα των Άγγλων. Το σχήμα ανεφοδιασμού με επίκεντρο τη Μάλτα, που προαναφέραμε, γίνεται τώρα ελαστικό. Ο κίνδυνος ανατροπής του εξαναγκάζει τους Άγγλους πράκτορες σε δικτύωση νοτιότερα, στη Νότια Αλβανία και την Ήπειρο (1809), όπου και προσεγγίζουν τον Αλή πασά. Παράλληλα ασκούν λαθροξυλεμπόριο με επίκεντρο τη νήσο Lissa (σημερινή Vis) στην Αδριατική –την κατέλαβαν το 1811– όπου είχαν οργανώσει ναυπηγεία¹⁸.

Γ'. Πολιτικοί και εμπορικοί ανταγωνισμοί στο χώρο Ηπείρου-Ιονίου (1797-1807): Ο Αλή πασάς και η Πάργα

Στο χώρο Αλβανίας-Ηπείρου πρώτοι οι Γάλλοι είχαν επισημάνει

δάση πρόσφορα για ναυπηγική ξυλεία και για κοντινές μεταφορές στην Τουλών. Η δασική εκμετάλλευση στα ηπειρωτικά δάση με επίκεντρο το λιμάνι της Πρέβεζας στο διάστημα 1764-1792 με τη συμμετοχή Γάλλων, Ναπολιτάνων και κυρίως Ελλήνων ξυλεμπόρων, υπήρξε για τους ειδικούς των ναυπηγείων της Τουλών νέα αξιόλογη εμπειρία για τη διαμόρφωση προγραμμάτων στην προμήθεια υλικού.¹⁹ Έκτοτε ο προσανατολισμός για δασική εκμετάλλευση από τους Γάλλους στην ίδια περιοχή είναι εντονότερος και ανάλογα προγράμματα αρχίζουν να υλοποιούνται στα χρόνια της α΄ γαλλικής κατοχής στην Επτάνησο (1797-1799). Τότε, ο παλαιός βενετικός ναύσταθμος του Γονίνο στην Κέρκυρα (σημερινά Γουβιά) μετατρέπεται σε γαλλικό ναυπηγείο και ναυπηγικό υλικό μεταφέρεται από την Ήπειρο και την περιοχή της Βόνιτσας²⁰.

Ρυθμιστικό ρόλο στις αναζητήσεις αυτές των Γάλλων και αργότερα των Αγγλων θα παίζει ο Αλή πασάς. Οι στόχοι του για την κατάκτηση των πρώην βενετικών κτήσεων στην Ήπειρο –Πρέβεζας, Βόνιτσας, Βουθρωτού και κυρίως της Πάργας– είναι εναργείς σ' όλο το φάσμα των πολιτικών αλλαγών κατά το διάστημα 1797-1815 στο χώρο Ιονίου-Ηπείρου, ενώ η συγκυρία αξιοποιείται *καίρια* από μέρους του για την επίτευξή τους²¹.

Η πάγια αντίθεση του Αλή πασά προς τους εκάστοτε κυριάρχους της Επτανήσου –αντιμαχόταν συστηματικά τους Βενετούς που για αντίποινα εφοδίαζαν με όπλα τους αντιπάλους του– διαφοροποιείται με την εδραίωση της εξουσίας των Γάλλων στο χώρο του Ιονίου. Η εκατέρωθεν προσέγγιση Γάλλων-Αλή πασά (1797-1815), ασταθής λόγω και της συγκυρίας, υπηρετούσε τόσο τα φιλόδοξα σχέδια του Ναπολέοντα για τη δικτύωση των Γάλλων στην ανατολική Μεσόγειο, όσο και του Αλή πασά για την κατάκτηση *καίριων* ηπειρωτικών θέσεων (Πάργα, Πρέβεζα). Η πολιτική του Διευθυντηρίου, που ήταν διστακτική για επιχειρήσεις στις απέναντι απ' τα Επτάνησα οθωμανικές κτήσεις, διαφοροποιείται μετά την αποτυχία της εκστρατείας στην Αίγυπτο²² (1797).

Η Ανατολή είναι για τη γαλλική, και κυρίως τη ναπολεόντεια πολιτική χώρος που προσφέρεται περισσότερο από την Ευρώπη για μεγαλεπήβολες πολιτικές επιδιώξεις²³. Γέφυρα προς αυτόν τον κόσμο συνιστά η Επτάνησος με τις απέναντι ηπειρωτικές κτήσεις. Εξάλλου εξισορροπητικός προβάλλει ο ρόλος της Επτανήσου στο ναπολεόντειο σύστημα, όπως αυτό διαμορφώνεται υπό την προοπτική επίλυσης του ανατολικού ζητήματος αυτή την εποχή: η ασφάλεια των κτήσεων Ιταλίας,

Δαλματίας, η διαχείμαση των γαλλικών πλοίων στη Ζάκυνθο, ο ανεφοδιασμός των Γάλλων στην Αδριατική, η ετοιμότητα για ενδεχόμενο διαμελισμό της οθωμανικής αυτοκρατορίας, το μακρόπνοο σχέδιο προβολής των αγγλικών Ινδιών μέσω Περσίας-Αφγανιστάν, είναι προβλήματα των Γάλλων στο στρατιωτικό-πολιτικό πεδίο που προτίθενται να αντιμετωπίσουν με την κατοχή της Επτανήσου.

Η αναθέμανση του γαλλικού εμπορίου συναρτάται με την ανακοπή ή την αντιστροφή του εμπορικού ρεύματος Βιέννης-Σμύρνης μέσω Βαλκανικής. Τα γαλλικά Draps, εκτοπισμένα από τα αυστριακά προϊόντα, επιβάλλεται να ενσωματωθούν στη ζωή των Οθωμανών που έχασε με την απουσία τους «την αίσθηση του μέτρου και της ομορφιάς». Εν όψει μιας νέας αρτηρίας του γαλλικού εμπορίου προς τη Σμύρνη οι δυτικές επαρχίες της οθωμανικής αυτοκρατορίας (Βοσνία, Αλβανία, Ήπειρος) αποκτούν ιδιαίτερη σπουδαιότητα ως αποθηκευτικοί χώροι. Η σημασία κατοχής της Επτανήσου και των γειτονικών ηπειρωτικών θέσεων είναι προφανής για τις γαλλικές προοπτικές²⁴.

Οι παραπάνω επιδιώξεις δεν ήταν δυνατόν να ευοδωθούν χωρίς τη συμβολή των Τούρκων αξιωματούχων και των πληθυσμών των περιοχών αυτών. Η αναζήτηση λεπτών ισορροπιών στις φιλικές σχέσεις των Γάλλων Δημοκρατικών και Αυτοκρατορικών με τους διοικητές και φεουδάρχες των απέναντι ηπειρωτικών εδαφών ήταν το αιτούμενο της πολιτικής των πρώτων²⁵. Ο Ναπολέων ήδη με την α' απόβαση των Γάλλων στα Επτάνησα (1797) προέτρεπε «να χαϊδεύουν τους πληθυσμούς γύρω από την Πρέβεζα και τις άλλες γαλλικές κτήσεις και να ενημερωθούν πλήρως για τις μεταξύ τους διχόνοιες²⁶», ενώ ο στρατηγός Berthier στην προκήρυξή του (1807) συνιστούσε: «Πρέπει να ζούμε με φιλία με τους αγάδες και τους πρίγκιπες χωρίς ποτέ να δώσουμε το πρόσχημα στο Βεζύρη Αλή πασά να παραπονεθεί». Η αύξηση επίσης της δυνάμεως του Αλή πασά δεν άφηνε αδιάφορους τους Γάλλους που επεδίωκαν παραγκωνίζοντας τους αντιπάλους του να έχουν ένα και μοναδικό φίλο προς εξυπηρέτησή τους.

Οι φιλικές σχέσεις Γάλλων-Αλή πασά οικοδομούνται, όπως προαναφέρθηκε, με βάση τα εκατέρωθεν «διαπλεκόμενα» συμφέροντα. Ήδη στην αυλή του Αλή είχε επωασθεί ένα φιλογαλλικό κλίμα (Dupré, Hénin, Tozoni 1795-1797) που βρίσκεται σε κορύφωση με την άφιξη των Γάλλων Δημοκρατικών στα Επτάνησα. Οι Γάλλοι είχαν ανάγκη την καλή γειτονία του Αλή για τον επισιτισμό της Επτανήσου που έσπευσε

να τον εγγυηθεί με ανταλλάγματα, σε πρώτη φάση την ελευθεροκοινωνία των πλοίων του με την Κέρκυρα και την εγκατάστασή του στα ιχθυοτροφεία του Βουθρωτού. Απώτερος στόχος του όμως ήταν η κατάκτηση της Λευκάδας και των πρώην ενετικών ηπειρωτικών κτήσεων, καίριων θέσεων και για την επέκταση των Γάλλων στα Βαλκάνια.

Οι βλέψεις του αυτές, παρά τα εκβιαστικά του τεχνάσματα (ομηρία του αντιστρατήγου Rose, ανεπιού του πρώην προξένου Πελοποννήσου, φίλου του Αλή), δε δικαιώθηκαν κατά τη διάρκεια της α' γαλλικής κατοχής στα Επτάνησα. Έτσι η μετέπειτα στάση του απέναντι των Γάλλων και των γαλλικών κτήσεων στην Ήπειρο είναι εχθρική, πριν ακόμα ολοκληρωθεί η αποτυχία των Γάλλων στην Αίγυπτο²⁷. Η κατάληψη του Βουθρωτού, και περισσότερο η σφαγή της Πρέβεζας (1798), κατέδειξαν τις αντιγαλλικές προθέσεις του πασά των Ιωαννίνων και έσπειραν τον τρόμο στους κατοίκους των γαλλοκρατούμενων περιοχών. Η Πάργα, επίμονη επιδίωξή του, γίνεται ο επόμενος στόχος.

Αφού εισήλθε αμαχητί στη Βόνιτσα, ετοιμαζόταν να εισβάλλει στην Πάργα. Οι Παργινοί είχαν απορρίψει αίτημά του για παράδοση (1798) και η θέση τους γινόταν, λόγω επικείμενης πολιορκίας του Σουλίου, περισσότερο ευάλωτη. Η εμφάνιση όμως ρωσοτουρκικής μοίρας, κοντά στις ηπειρωτικές ακτές, ανέκοψε την προέλασή του Αλή πασά. Εξάλλου ο ίδιος, αποδεχόμενος τη νέα κατάσταση πραγμάτων στο Ιόνιο, έθεσε στη διάθεση των Ρωσοτούρκων τα πλοία του κατά την πολιορκία της Κέρκυρας²⁸.

Η ίδρυση της Ιονίου Πολιτείας στα Επτάνησα (1800) δημιουργεί προϋποθέσεις για τη δικτύωση των Ρώσων και των Άγγλων στην περιοχή. Τα γαλλικά σχέδια για τη δημιουργία μεγάλου ναυπηγικού κέντρου στην Κέρκυρα δεν ευοδώθηκαν. Η γαλλική παρουσία είναι όλο και λιγότερο αισθητή στη Μεσόγειο (1800-1805), όπου οι Ρώσοι και Άγγλοι στηρίζουν εχθρικές προς το Ναπολέοντα μεσογειακές δυνάμεις (Νεάπολη), ώστε να αποσοβηθεί ο κίνδυνος ολοκληρωτικής κυριαρχίας των Γάλλων στη Μεσόγειο.

Στα πλαίσια των ανταγωνισμών που εντείνονται η καταδρομή βρίσκεται σε έξαρση. Άγγλοι και Γάλλοι κουρσάροι λυμαινονται τη Μεσόγειο βρίσκοντας άσυλο στα λιμάνια και κρησφύγετα των ουδετέρων (Επτάνησα, Σικελία, Ισπανία). Στο Ιόνιο κυριαρχούν οι Άγγλοι κουρσάροι που επωφελούνται της ουδετερότητας της Επτανήσου για ποικίλες διευκολύνσεις, όπως ανεφοδιασμός, διαχείμαση, επιδιορθώσεις.

Έτσι, οι προσπάθειες για την προμήθεια του ναυπηγικού και οικοδομικού υλικού από τα δάση της Ηπείρου δεν είναι έξω από το πλέγμα και αυτών των ανταγωνισμών²⁹.

Οι ηπειρωτικές πόλεις Πρέβεζα, Βόνιτσα, Πάργα, Βουθρωτό βρίσκονται από το 1800 υπό ιδιαίτερο καθεστώς της Πύλης (emlak humann)³⁰, γεγονός που αξιοποιεί ο Αλής για την ολοκλήρωση των κατακτήσεών του, ιδιαίτερα μάλιστα μετά την πτώση του Σουλίου (1803). Η Πάργα, καταφύγιο των χειμαζομένων από τον πόλεμο Σουλιωτών, είναι και πάλι στο επίκεντρο των στόχων του. Η Πάργα όμως, ως προπύργιο για τον έλεγχο των εδαφών που ανέκαθεν εποφθαλμιούσε ο Αλής (Δέλβινο, Χειμάρρα, Τζαμουριά), έχει ιδιαίτερη στρατηγική σημασία για τους Ρώσους. Ο κόμης Μοτσενίγκο, πληρεξούσιος της Ρωσίας στη Γερουσία της Επτανησιακής Δημοκρατίας, δημιουργεί τετελεσμένα γεγονότα σπεύδοντας να εγκαταστήσει εκεί ρωσική φρουρά (1803). Παράλληλα τροφοδοτεί τους απέναντι από την Κέρκυρα αγάδες με πυρομαχικά για να αντισταθούν κατά της κυριαρχίας του Αλή και συνιστά στους Ρώσους προξένους να παρέχουν στους Έλληνες κάθε δυνατή βοήθεια.

Η Αγγλία, ως γνωστόν, δεν είχε επαφές με το εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα των Ελλήνων, με συνέπεια να στερείται ερεισμάτων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ο Αλή πασάς, ιδιαίτερα ισχυρός αυτή την εποχή (1803-1805), είναι επίζηλος φίλος. Γι' αυτό και έκτοτε παρατηρείται έντονη διπλωματική δραστηριότητα των Άγγλων στην Ήπειρο (Hamilton, Leake, Morgier), που εκτός των άλλων υπηρετεί και βλέψεις εκμετάλλευσης δασών.

Οι αλληπάλληλες πολιτικές αλλαγές στο χώρο Ιονίου-Αδριατικής και η δημιουργία ναυτικής βάσης των Ρώσων στα Επτάνησα (1802) βρήκαν σε ετοιμότητα τον Αλή πασά που γνώριζε, κατά την εύστοχη ρήση του κόμη Μοτσενίγκο, «να χτυπά όλες τις πόρτες». Ο Σπ. Φορέσθης, πρόξενος της Αγγλίας στην Κέρκυρα, καθιστούσε ενήμερο τον Αλή για όλες τις κινήσεις των Ρώσων. Βασική επιδίωξη των τελευταίων ήταν ο εκτοπισμός του Αλή πασά από τα παράλια της Ηπείρου –κυρίως Πρέβεζα και Βουθρωτό– μετά την κατάληψη της Πάργας από τους Ρώσους. Έτσι ήταν δυνατόν να αποσοβείται ενδεχόμενη απόβιση των Γάλλων προς τους οποίους, λόγω των γεγονότων που προαναφέρθηκαν, η στροφή του Αλή ήταν προφανής: «καιροφυλακτούσε και ερωτοτροπούσε και με τη μία και με την άλλη πλευρά χωρίς να προσηλώνεται σε καμιά».

Ρυθμιστές στην ένταση των σχέσεων Ρώσων-Αλή πασά αποβαίνουν οι Άγγλοι. Στην αντιπαράθεση του κόμη Μοτσενίγκο με τον Αλή μετά τη ρωσική διείσδυση στα πράγματα των φεουδαρχών της Τζαμουριάς υπήρξε αγγλική παρέμβαση για να τεθούν όρια: Ο Πρόξενος της Βρετανιάς Σπ. Φορέστης κατέβαλε κάθε προσπάθεια για να μη θιγεί περισσότερο του δέοντος ο Αλής. Άλλοι Βρετανοί διπλωμάτες επέτυχαν συμφωνία ώστε ο Αλή πασάς να μείνει ανενόχλητος, εφόσον δε θα έθιγε την ειρήνη της Πάργας και των γύρω περιοχών³¹.

Η ρευστή και ανώμαλη κατάσταση την οθωμανική αυτοκρατορία (πόλεμος του Αλή με τους Τσάμηδες - μεταρρυθμίσεις Σελίμ Γ΄) και στην Ευρώπη (πόλεμος Ναπολέοντα στην Ισπανία) παρωθούν τον Αλή στην αναζήτηση προστασίας από οποιαδήποτε ευρωπαϊκή δύναμη. Η ύφεση στις σχέσεις Αλή-Μοτσενίγκο είχε οδηγήσει σε προγραμματισμό επαφών με τους Ρώσους (τέλη 1806) που ανατρέπονται όμως λόγω της κήρυξης νέου ρωσοτουρκικού πολέμου (Δεκ. 1806). Τα νέα δεδομένα εκμεταλλεύεται ο Αλής, ως όργανο πλέον της Πύλης, για να εισβάλλει στις πρώην ενετικές κτήσεις, τις οποίες, εκτός της Πάργας, καταλαμβάνει. Έκτοτε οι ενέργειές του, όπως η σύλληψη των Ρώσων πρακτόρων, η συγκέντρωση μεγάλου μέρους στρατού και πυρομαχικών στα παράλια και η ανέγερση οχυρωματικών έργων, αποσκοπούσαν στην κατάκτηση της Πάργας και, στη συνέχεια, της Λευκάδας.

Η επαναπροσέγγιση του Αλή και των Γάλλων ενθαρρύνεται μετά τις νίκες του Ναπολέοντα (Austerlitz 1805) και την εγκατάσταση των Γάλλων στη Δαλματία (1806). Ο Ναπολέων υπέβαλε την αντίσταση του Αλή πασά στη ρωσική προπαγάνδα -ο Αλής είχε εξαπολύσει τους πράκτορές του στα Επτάνησα και τα ηπειρωτικά λιμάνια- για να έχουν σοβαρά αντικείμενα απασχόλησης οι Ρώσοι της Επτανήσου και να μην επιβουλεύονται τη γαλλοκρατούμενη Δαλματία. Έτσι η κινητοποίηση των ανταρτικών σωμάτων της γαλλόφιλης παράταξης (Παπάζογλου και άλλοι) είχε την εύνοια του Αλή που επωφελούνταν από τον ανταγωνισμό Ρώσων και Γάλλων πρακτόρων. Οι Γάλλοι εφοδίαζαν τον Αλή με κανόνια και χειριστές και ο Ναπολέων το χαρακτήριζε φύλακα της Κέρκυρας σε περίπτωση επανόδου των Γάλλων στο νησί. Σ' αυτή τη φάση (1805-1807) της προσέγγισης Ναπολέοντα-Αλή πασά, είναι αξιοσημείωτο ότι ο πασάς των Ιωαννίνων δεν έπαυε να υπενθυμίζει στη γαλλική πλευρά τις εξαγωγές ξυλείας που με άνεση είχαν επί σειρά ετών πραγματοποιήσει οι Γάλλοι και να προβάλλει ως όρο διαπραγμα-

τευσης το ηπειρωτικό ξύλο, καλύτερο σε ποιότητα και απ' αυτό της Βαλτικής³².

Εμπόδιο στην πραγμάτωση της ανατολικής πολιτικής του Ναπολέοντα ήταν η κατοχή της Μάλτας από τους Άγγλους και της Κέρκυρας από τους Ρώσους. Ιδιαίτερα η ρωσοτουρκική κατοχή της Επτανήσου ισοδυναμούσε με πραγματικό αποκλεισμό της Αδριατικής. Έτσι εξηγείται η σπουδή του Ναπολέοντα για τετελεσμένα γεγονότα στα Επτάνησα ταυτόχρονα με τη συνθήκη του Τιλσίτ (1807)³³. Ο Αλή πασάς, πριν ακόμα οι Γάλλοι αποβιβαστούν στα Επτάνησα, εκφράζοντας σε επιστολή του εμπιστοσύνη στο Ναπολέοντα, ήγειρε αξιώσεις για την Πάργα. Η συνθήκη του Τιλσίτ (9 Ιουλίου 1807) βρίσκει τον Αλή στα πρόθυρα της Λευκάδας, όπου οι κάτοικοι υπό την ηγεσία του Ι. Καποδίστρια προβάλλουν σθεναρά αντίσταση. Οι επιχειρήσεις για την κατάκτηση του νησιού, προς δυσαρέσκεια του Αλή, ανακόπτονται: το στρατιωτικό σώμα των γαλλόφιλων παριζιάνων υπό τον Παπάζογλου αναχωρεί από την Ήπειρο. Δε διατάζει τότε ο Αλής να ανακινήσει θέμα πρόσβασης του στην Κέρκυρα, όπως ο ίδιος ο Ναπολέων είχε προτείνει (1806). Ήδη όμως είχαν εκεί εδραιωθεί οι Γάλλοι και ο στρατηγός Berthier, δεδομένου ότι οι επιτελικές εντολές για την κατάκτηση της Κέρκυρας ήταν σαφείς, δεν άφηνε περιθώρια διαπραγματεύσεων. Έτσι οι βλέψεις του Αλή για επέκταση της επικράτειάς του σε κάποιο από τα Ιόνια νησιά δεν ευοδώθηκαν. Έκτοτε το σταθερά επαναλαμβανόμενο αίτημα κατά τις διεκδικήσεις του Αλή πασά προς τους Γάλλους ήταν η Πάργα³⁴.

Ο στρατηγός Berthier ενέδωσε³⁵ στις αξιώσεις του Αλή να διαπραγματευθεί το θέμα της Πάργας με αντιπροσώπους του πασά Ιωαννίνων στην Κέρκυρα –πρόκειται για τους Αθ. Ψαλλίδα και Χατζή Σεχρή–, οι οποίοι και τελικά τον έπεισαν υπέρ της απαίτησης του Αλή. Ο Berthier θεωρούσε την Πάργα ένα ασήμαντο φρούριο, ελάχιστα ικανό για αυτοάμυνα. Έτσι, θεωρώντας απαραίτητη την φιλία του Αλή για την πραγμάτωση των γαλλικών σχεδίων στο χώρο αυτό, υπέκυψε στις αξιώσεις του.

Με τον ισχυρισμό ότι «κανείς δεν έχει δικαίωμα να παραχωρεί σε κάποιον κάτι από τις γαλλικές κτήσεις» ο Ναπολέων επετίμησε το στρατηγό Berthier για την πολιτική του αφέλεια. Επρόκειτο, κατά τη γαλλική εκτίμηση, για στρατηγική θέση μείζονος σημασίας για την προστασία και άμυνα των γαλλικών κτήσεων, και κυρίως για την υπερά-

οπισση της Κέρκυρας. Χωρίς αυτή και το Βουθρωτό, η Κέρκυρα ήταν εκτεθειμένη στο έλεος των Άγγλων. Έτσι διέταξε πάραυτα την κατοχή της. Γαλλική φρουρά εγκαθίσταται εσπευσμένα στην Πάργα (10 Σεπτεμβρίου 1807). Οι κάτοικοι, έχοντας και οι ίδιοι σθεναρά αντιδράσει κατά των επιβουλών του Αλή πασά, τη δέχονται με ενθουσιασμό³⁶.

Ο στρατηγός Berthier περνά επίσημα σε θέση αντιπαλότητας προς τον Αλή, όπως φαίνεται από τη διακήρυξη του προς τους πληθυσμούς της Β. Ηπείρου και Αλβανίας. Η απαίτησή του να εκκενωθεί το Βουθρωτό^{36α}, κόμβος επικοινωνίας με το εσωτερικό, από τα στρατεύματα του Αλή, με προοπτική μάλιστα να παραδοθούν και τα νοτιότερα λιμάνια (Πρέβεζα-Βόνιτσα), συνάντησε την επιδέξια και διπλωματικά οργανωμένη αντίστασή του. Η αποτυχία αυτή των Γάλλων αντισταθμίζεται με συμμαχίες των εχθρικών προς τον Αλή αγάδων της Θεσπρωτίας και φεουδαρχών της Αλβανίας. Υπήρχε άλλωστε ρηξικέλευθο σχέδιο του στρατηγού Vaudoucourt για απόβαση 20.000 Γάλλων στρατιωτών στα τρία κομβικά σημεία Πρέβεζα, Πάργα, Βουθρωτό και δημιουργία μετώπου με τις ενωμένες δυνάμεις των εχθρών του Αλή, ώστε ν' απωθηθεί εκείνος εκτός Ηπείρου, στην Πίνδο.

Παρά τις απρόβλεπτες εξελίξεις ο Αλή πασάς δεν υπαναχωρεί στο θέμα της Πάργας. Αρχίζει μια άλλη φάση διεκδικήσεων που διαπλέκονται με τις νέες γαλλοαγγλικές αντιπαραθέσεις στο χώρο Ιονίου-Ηπείρου. Στο συμμαχικό κλοιό των Γάλλων και των φεουδαρχών της Αλβανίας αντιπαρατάσσει ο Αλής την προσέγγιση με τους Άγγλους που μόλις είχαν αποδεσμευθεί από τη ρωσική συμμαχία: ήταν όμως σε εμπόλεμη κατάσταση με την Πύλη. Ο Αλής αναλαμβάνει τότε το ρόλο του διαμεσολαβητή, όχι βέβαια χωρίς ανταλλάγματα.

Ο διαμελισμός της οθωμανικής αυτοκρατορίας είχε ωριμάσει στους διπλωματικούς κύκλους και το Λονδίνο έτεινε στη σύναψη στενών σχέσεων με τους πιο ισχυρούς πασάδες της ευρωπαϊκής Τουρκίας. Ο απεσταλμένος του Αλή στο Λονδίνο Σείτ Αχμέτ, εκτός από το θέμα αποκατάστασης των σχέσεων Αγγλίας-Τουρκίας, έθεσε και το ζήτημα παροχής βοήθειας για την κατάληψη της Πάργας. Τότε αποκαλύφθηκαν οι προθέσεις της βρετανικής κυβέρνησης για τη δημιουργία αγγλικού προτεκτοράτου στα Επτάνησα υπό τον Αλή, γεγονός που μαζί με την επιτυχία των αγγλοτουρκικών διαπραγματεύσεων ενίσχυσε τη θέση του σατράπη και στο Διβάνι και στην Ήπειρο. Αν και τα σχέδια του διοι-

κητή του βρετανικού στόλου στη Μεσόγειο Collingwood για παρώθηση του Αλή σε εμπόλεμη κατάσταση με τους Γάλλους στο Ιόνιο δεν πραγματοποιήθηκαν, οι απαιτήσεις του Αλή για αποστολή πολεμικού εξοπλισμού ικανοποιούνται. Το Φεβρουάριο του 1809 φτάνει στην Πρέβεζα, ως δώρο του βασιλιά της Μεγάλης Βρετανίας, ένα πλοίο με πολεμικό εξοπλισμό και πυροβολικό. Στα πλαίσια της νέας φιλίας η κατάκτηση της Πάργας δεν φαίνεται ουτοπική³⁷.

Οι ελιγμοί του Αλή πασά ανάμεσα σε Γάλλους, Άγγλους και Ρώσους είχαν ισχυρά ερείσματα. Ο Αλής είχε στα χέρια του τα κλειδιά του ανεφοδιασμού της γαλλοκρατούμενης Επτανήσου, αλλά και της αγγλοκρατούμενης Μάλτας και του Γιβραλτάρ που ήταν ναυτικές βάσεις των Άγγλων στη Μεσόγειο. Παράλληλα είχε επίγνωση της αξίας του δασικού πλούτου της περιοχής του για την ευόδωση των πολιτικών του χειρισμών. Γι' αυτό χρησιμοποίησε με φειδώ, και πάντοτε με ανταλλάγματα, υλοτομικές άδειες. Η ξυλεία, όπως και το σιτάρι, το μετάξι, τα κτηνοτροφικά προϊόντα αποτελούσαν αποκλειστικά μονοπώλιο του Αλή πασά, ο οποίος από το εξωτερικό εμπόριο απέκομιζε πολλά κέρδη.

Η στάση του, στα προβλήματα του επισιτισμού και της προμήθειας ξυλείας των ανταγωνιζόμενων Ευρωπαίων στο Ιόνιο, συνάπτεται με τις προσωπικές του φιλοδοξίες, ανάμεσα στις οποίες η προσάρτηση της Πάργας στο πασαλίκι του είχε πρωτεύουσα σημασία.³⁸

Οι Άγγλοι διπλωμάτες, με τους οποίους είχε πυκνή επικοινωνία στο διάστημα 1807-1814, ερμήνευαν ως εξής την εμμονή του για την κατάκτηση της Πάργας: πολιτική διάσπασης του εχθρικού προς αυτόν μετώπου των γειτονικών αγάδων και των φεουδαρχών της Αλβανίας. Γι' αυτές τις επιδιώξεις η Πάργα θα χρησίμευε ως ορμητήριο. Είναι αξιοσημείωτο ότι, παρά τη διάψευση των γαλλικών υποσχέσεων (Σεπτ. 1807) και τον προσανατολισμό του προς τους Άγγλους, δε παραιτείται από το στόχο της Γαλλοκρατούμενης τώρα Πάργας –έστω κι αν υποκρίνεται ότι δεν τον ενδιαφέρει αυτό «το ασήμαντο χωριουδάκι».– Από την αλληλογραφία με τους Γάλλους Αυτοκρατορικούς προκύπτει ότι δεν έπαψε να τη διεκδικεί άμεσα ή έμμεσα προτείνοντας ως αντάλλαγμα τον επισιτισμό της Επτανήσου και γενικότερα τη διευκόλυνση των Επτανήσιων εμπορών.³⁶

Η ελευθεροκοινωνία με τα Επτάνησα ρυθμίζεται επιδέξια από τον Αλή ανάλογα με τη συγκυρία και τις προσδοκίες του απ' αυτή. Άλλοτε είναι τελείως αρνητικός και απαγορεύει ρητώς την προσάραξη γαλλι-

κών και επτανησιακών πλοίων στα λιμάνια του και άλλοτε, προσπαθώντας να δαλεάσει, εισηγείται ο ίδιος την αποθήκευση σιτηρών και τροφίμων που αναμένουν τους Επτανησίους εμπόρους ή προβάλλει το προϊόν της αρεσκείας του⁴⁰. Δε σταματά τις κινητοποιήσεις του στρατού του γύρω από τα επίμαχα ηπειρωτικά λιμάνια (Πάργα, Πρέβεζα) αναμένοντας ακόμα την παραχώρηση της Πάργας και προσφέροντας αυτή τη φορά (Νοέμβριος 1807) ως αντάλλαγμα 3000 ξάι^{40α} σίτου και καθόλου χρήματα. Έθετε μάλιστα και όρους, όπως την πλήρη εκκένωση από τους Γάλλους, την υποστολή της γαλλικής σημαίας, την παράδοση της πυροβολαρχίας, την απομάκρυνση των Αλβανών από τα μαγαζιά και την απόδοση ολοκληρωτικά της χώρας στην κυριαρχία του και τους υπηκόους του⁴¹.

Οι επιχειρήσεις του Ρώσου ναυάρχου Σινιάβιν στο Ιόνιο (1805-1807) είχαν δημιουργήσει εμπόλεμη κατάσταση στην Αιτωλοακαρνανία και Ήπειρο⁴². Ο Αλής δεν ανησυχεί μόνο για τους θησαυρούς του, αλλά και για το ενδεχόμενο απόδοσης των πρώην βενετικών κτήσεων (Πρέβεζας, Πάργας, Βουθρωτού, Βόνιτσας) στο Διβάνι⁴³. Η αποχώρηση του ρωσικού ναυτικού από το Ιόνιο δε σήμαινε για τον Αλή πασά το τέλος των πολεμικών προπαρασκευών. Η ατμόσφαιρα είναι τεταμένη, συγκεντρώνονται και μετακινούνται στρατεύματα και οι πράκτορες του Αλή έχουν δικτυωθεί στα γαλλοκρατούμενα εδάφη και στην Αλβανία⁴⁴. Τα οχυρωματικά έργα στην Πρέβεζα συνεχίζονται εντατικά.

Μετά τη νίκη στο Trafalgar (1805), ο αγγλικός στόλος κάνει επίδειξη δυνάμεως στη Μεσόγειο. Η γαλλική επίδραση στην Πύλη όλο και περιστέλλεται⁴⁵. Στις απομονωμένες και ημιανεξάρτητες περιοχές της Ηπείρου, Αλβανίας και Βοσνίας η Αγγλία προσπαθεί να δημιουργήσει ένα τείχος απέναντι στη διείσδυση των Γάλλων και των Ρώσων. Η βρετανική διπλωματία εξισορροπεί τις σχέσεις της ανάμεσα σε πασάδες και οθωμανούς υπηκόους. Οι μυστικές διαβουλεύσεις του Άγγλου στρατηγού Leake με τον Αλή στην Πρέβεζα (Νοέμβριος 1807) συνεπάγονται εκατέρωθεν δεσμεύσεις. Η στρατιωτική και ναυτική υποστήριξη του Αλή από τους Άγγλους ισοσταθμίζεται με την υπόσχεση για διακοπή του ανεφοδιασμού της γαλλοκρατούμενης Επτανήσου. Η πρεσβεία του Seid Achmet Effendi (1807) στο Λονδίνο απέσπασε την υπόσχεση βοήθειας για την κατάληψη της Πάργας και της Λευκάδας⁴⁶.

Η θετική στάση των Άγγλων απέναντι στο αίτημα του Αλή για την κατάκτηση της Πάργας θεμελιώνεται στην εξής βασική αρχή της πολι-

τικής τους στο χώρο Ηπείρου-Αδριατικής. Η επανίδρυση της Επτανησιακής Δημοκρατίας κρίνεται αναγκαία για την ισορροπία στην περιοχή και γιατί είναι το μόνο κίνητρο για την πολιτική ενεργοποίηση των κατοίκων. Οι πρώην βενετικές κτήσεις θα πρέπει ν' αντιμετωπιστούν υπ' αυτή την πολιτική λογική. Ενδεχόμενη πολιτική διαφοροποίηση προς το καθεστώς της Επτανήσου θα πρέπει να γίνει θέμα διακανονισμού στα πλαίσια μιας συνθήκης. Αλλά μέχρις ότου επιτευχθούν όλα αυτά, ήταν δυνατόν να επιτραπεί στον Αλή πασά η προσωρινή κατοχή όσων κτήσεων μπορούσε να γίνει κύριος και βρίσκονταν στην άμεση γειτονία του». Προτεραιότητα είχε η Πάργα και ακόλουθα η Λευκάδα. Οι αξιώσεις του Αλή ενθαρρύνονται επιδέξια απ' τους Άγγλους που είχαν κατακλύσει το πασαλίκι του⁴⁷.

Στην αλληλογραφία του Rouqueville, προξένου της Γαλλίας στα Γιάννενα, προς τους στρατηγούς Donzelot και Berthier επισημαίνεται ο ισχυρός επηρεασμός του Αλή από τους Άγγλους. Αγγλική μοίρα περιπολεί στο Ιόνιο και αγγλικά πλοία προσαράττουν κρυφά ή φανερά στις ηπειρωτικές ακτές. Αγγλικά πλοιάρια αποσπώνται από τα μεγάλα «vaisseaux» και παραπλέουν σε ερημικές ακτές του Αμβρακικού ή κατά μήκος του καναλιού του Λούρου, όπου ο πυργίσκος του Αλή πασά. Άγγλοι αξιωματούχοι κινούνται διαρκώς μεταξύ Πρέβεζας-Ιωαννίνων⁴⁸. Σε περίπτωση που ο Αλή πασάς αποφάσιζε ν' αρχίσει εχθροπραξίες κατά των Γάλλων, ο διοικητής του βασιλικού αγγλικού στόλου της Μεσογείου είχε διαταχτεί να χρησιμοποιεί και τα πλοία του Αλή για την καταστροφή, αν είναι δυνατόν, της γαλλικής φρουράς της Πάργας⁴⁹.

Βασικός στόχος των Άγγλων σ' αυτή τη φάση της φιλίας με τον Αλή πασά ήταν ο ανεφοδιασμός σε σιτηρά και τρόφιμα της Μάλτας, και ει δυνατόν του Γιβραλτάρ. Ο πρόξενος της Αγγλίας Σπ. Φορέστης θεωρούσε ότι και ελάχιστη ποσότητα (μια «στάλα») από τις προερχόμενες από την Ήπειρο προμήθειες θα μπορούσε να επαρκέσει για τις ανάγκες διατροφής της Μάλτας⁵⁰. Έτσι μεριμνούσαν ώστε η επικράτεια του Αλή να είναι ανοιχτή για τους Άγγλους που συναλλάσσονταν με τους Έλληνες εμπόρους για την αγορά δημητριακών, αιγοπροβάτων, πουλερικών και άλλων ειδών. Τα αγγλικά πλοία που εκτελούσαν αυτές τις μεταφορές προς τη Μάλτα υποβοηθούνταν από το στολίσκο του Αλή πασά και παρακολουθούνταν από αγγλικές νηοπομπές προστασίας⁵¹.

Αξιοσημείωτο είναι ότι στις μεταφορές αυτές συμμετείχαν και οι Υδραίοι που, διαφεύγοντας επιδέξια τον έλεγχο της Πύλης, ύψωναν

την αγγλική σημαία και μετέφεραν σιτηρά και τρόφιμα προς τη Μάλτα, το Γιβραλτάρ και τη Λισσαβόνα (1807-1808)⁵². Η ευνοϊκή αυτή προς τους Άγγλους τακτική του Αλή διευκόλυνε τις κινήσεις τους στο Ιόνιο. Έτσι, οι Γάλλοι αυτοκρατορικοί της Επτανήσου αντιμετωπίζουν, εκτός από τις δυσχέρειες επισιτισμού της Επτανήσου εκ μέρους του Αλή, και τον αγγλικό αποκλεισμό της Κέρκυρας (1809-1810) που παραλύει το σύστημα εφοδιοπομπών τόσο από τη Δαλματία, όσο και από την Ιταλία. Επιπρόσθετα η ελευθεροκοινωνία της Επτανήσου με το πασαλίκι του Αλή πασά εξαρτάται και από τον επηρεασμό που ασκούσαν στον πασά των Ιωαννίνων οι Άγγλοι διπλωμάτες και στρατιωτικοί που εκεί πηγαυοέρχονταν⁵³.

Δ'. Δασικές εκμεταλλεύσεις και ανταγωνισμοί στην Ήπειρο-Αλβανία (1807-1819): η πώληση της Πάργας

Μετά τη β' γαλλική κατοχή στην Επτάνησο (1807) ανανεώνονται οι βλέψεις των Γάλλων για την Ανατολική Μεσόγειο. Η δημιουργία στόλου, επιδίωξη που είχε εγκαταλειφθεί μετά τη ναυμαχία του Τραφαλγάρ (1805), επανακτά έδαφος. Ο στόλος αυτός θα χρησίμευε για τη μεταφορά εφοδίων, για την κατάκτηση της Σικελίας και για την προστασία της Επτανήσου και της Δαλματίας. Πρόκειται για περιοχές με γεωστρατηγική σημασία για τις γαλλικές διεκδικήσεις στο εγιαλέτι της Ρούμελης σε ενδεχόμενο διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας⁵⁴.

Είναι αξιοσημείωτο ότι ο ίδιος ο Ναπολέων έδειξε προσωπικό ενδιαφέρον για τις ναυπηγήσεις στην Κέρκυρα. Βιαζόταν να δημιουργήσει στολίσκο από κορβέτες, φρεγάτες και μπρίκια. Ευθύς με την εγκατάσταση εκεί των Γάλλων (1807) είχε παραγγείλει να ναυπηγηθούν δύο μπρίκια στα ναυπηγεία της Κέρκυρας⁵⁵. Αρχίζει επίσης η επαναλειτουργία του ναυπηγείου της Πρέβεζας που ο Γάλλος έμπορος και πρόξενος Lasalle είχε διαμορφώσει στα υπολείμματα ρωμαϊκού ναυπηγείου. Η εξασφάλιση προϋποθέσεων για την κάλυψη ναυπηγικών αναγκών κρίνεται τότε αναγκαία. Οι δασικοί πόροι στην Ήπειρο δεν είχαν ακόμα εξαντληθεί⁵⁶.

Εκτός από τη ναυπηγική οι Γάλλοι είχαν ανάγκη και από οικοδομική ξυλεία για οχυρώσεις, χαρακώματα, πυροβολεία, κιλλίβαντες τηλε-

βίων, σέλλες αλόγων, ποικίλες άμαξες, επιδιορθώσεις στα κτίσματα της διοίκησης, καθώς και από καυσόξυλα⁵⁷. Η προμήθεια όμως ναυπηγικής και οικοδομικής ξυλείας τόσο από τους Γάλλους στην Κέρκυρα, όσο και από τους Άγγλους στη Μάλτα εξαρτιόταν από τις διαθέσεις και από τις επιλογές του Αλή πασά.

Ο Αλή πασάς, όπως είναι γνωστό, είχε προωθήσει σχέδια οικονομικής εκμετάλλευσης του πασαλικιού του. Στο πλαίσιο αυτό τα δάση είχαν ιδιαίτερη σημασία από οικονομική και πολιτική άποψη. Η διατήρηση του στόλου των ανταγωνιζόμενων δυνάμεων στο Ιόνιο (Ρώσων, Γάλλων και Άγγλων) προϋπέθετε επάρκεια ναυπηγικού υλικού. Ο ίδιος όμως ο Αλή πασάς χρησιμοποιούσε την ξυλεία των δασών για οχυρώσεις, αλλά και ναυπηγήσεις πλοίων του⁵⁸. Ο Ρώσος ναυπηγός Ραμουζώφ που είχε αποσταλεί στις περιοχές Πρέβεζας και Βόνιτσας για να μελετήσει τις δυνατότητες εξαγωγής ναυπηγικής ξυλείας για τις ανάγκες του ρωσικού στόλου στο Ιόνιο, έγραφε σε έκθεσή του προς τον κόμη Μοτσενίγκο (1806) ότι «τα δάση βρίσκονταν υπό τον άμεσο έλεγχο του Αλή πασά»⁵⁹.

Από την αλληλογραφία του στρατηγού Berthier εμφανίζονται οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι Γάλλοι για την προμήθεια ναυπηγικού και οικοδομικού ξύλου από την Ήπειρο. Οι ανάγκες σε ξυλεία ήταν τεράστιες και δεν υπήρχε δυνατότητα ν' αντιμετωπιστούν, όπως προκύπτει από την αλληλογραφία, ούτε μέσω Γαλλίας ούτε μέσω Ρώμης. Η αγορά ενός δάσους 2000 ποδών στην Ήπειρο – πρόταση του στρατηγού Donzelot που ανέλαβε να υλοποιήσει ο Rouquerville – δεν πρέπει να τελεσφόρησε⁶⁰.

Αν ο Αλή πασάς περιοδικά επέτρεπε, όπως αναφέρθηκε, τις εμπορικές επαφές των Επτανησίων με το πασαλίκι του, στο θέμα χορήγησης υλοτομικών αδειών ήταν αμετακίνητος. «Δεν επέτρεπε την κοπή ούτε καυσόξυλων με τη δικαιολογία αναμονής του αγγλικού στόλου». Έτσι, για τις ανάγκες των ναυπηγήσεων οι Γάλλοι περιορίζονταν στο κυπαρισσόξυλο της Κέρκυρας, ενώ για την οικοδομική ξυλεία και την ξυλεία ποικίλων κατασκευών στην ισχνή ξυλεία της Λευκάδας που εμπορεύονταν οι ντόπιοι⁶¹.

Η πολιτική των Γάλλων στρατηγών Berthier και Donzelot για προσεταιρισμό του Αλή δεν είχε αποτελέσματα. Αν και είχαν παρασχεθεί εκ μέρους τους εχέγγυα καλής γειτονίας, όπως σεβασμός των κτήσεών του και υπεράσπιση αυτών από την επιβουλή των Άγγλων, καθώς και υπο-

σχέσεις για άποψη συμπεριφορά ο πασάς των Ιωαννίνων παρέμεινε δύσκολος και αμετάπειστος.

Οι Γάλλοι, από τα στοιχεία τουλάχιστον που διαθέτουμε, δεν πέτυχαν επίσημα άδειες υλοτομίας στην Ήπειρο· προμηθεύονταν ξυλεία μέσω τρίτων, λ.χ. των προξένων της Ρωσίας στην Ήπειρο που επηρέαζαν τον Αλή πασά. Εκείνος ε γνώριζε καλά ότι θα μπορούσε και με την εκμετάλλευση του δασικού πλούτου της περιοχής του⁶² να επωφελείται των συγκυριών. Η παρακάτω αρχειακή λεπτομέρεια είναι αποκαλυπτική: Ταυτόχρονα με τη β' γαλλική κατοχή στη Λευκάδα (Σεπτ. 1807) ο Αλή πασάς, υποχωρώντας από τα παράλια της Ακαρνανίας, έβαλε φωτιά και έκαψε όλα τα δάση απέναντι από τη Λευκάδα και σε ακτίνα 3 χιλιομέτρων προς την ενδοχώρα, για να μην μπορεί η γαλλική διοίκηση της Λευκάδας να προμηθεύεται ξυλεία⁶³.

Η ρευστότητα στο καθεστώς των πρώην βενετικών ηπειρωτικών κτήσεων και η αβεβαιότητα ως προς τις διεκδικήσεις του Αλή πασά (υπόθεση Πάργας) εκλαμβάνονται ως πρόσχημα κατά τη διεξαγωγή των εμπορικών του συναλλαγών με Γάλλους και Άγγλους για να επιτύχει υπερέυψωση των τιμών των εξαγομένων προϊόντων και τροφίμων και κατά μείζονα λόγο της ξυλείας⁶⁴.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η δεινή οικονομική κατάσταση των Γάλλων Αυτοκρατορικών στα Επτάνησα δεν τους επέτρεπε να πλειοδοτούν κατά τις συναλλαγές τους με τον Αλή πασά. Εξάλλου είχε δοθεί εντολή να γίνονται οι αυστηρά αναγκαίες δαπάνες για την προμήθεια ξύλου κατασκευών (bois de construction)⁶⁵. Οι Άγγλοι αντιθέτως ικανοποιούσαν τα καπρίτσια και την κερδοσκοπία του Αλή πασά. Η απαγόρευση ή όχι εξαγωγών ξύλου δεν είναι λοιπόν έξω από τις πολιτικές και οικονομικές τους βλέψεις που προσδιορίζουν και τις επιλογές του. Οι άδειες για τον ανεφοδιασμό της Επτανήσου και για υλοτομικές επιχειρήσεις στην Ήπειρο συναρτώνται με ευρύτερους εμπορικούς σχεδιασμούς. Φιλοδοξούσε να αναστρέψει το εμπόριο του Αιγαίου μέσω των πασαλικιών Τρικάλων και Ναυπάκτου προς την Ήπειρο και Αλβανία, το Ιόνιο και την Αδριατική⁶⁶.

Σε αναφορά του στρατηγού Leake προς το Βρετανικό Υπουργείο Ναυτικών (12 Δεκ. 1809) η εκτίμηση των πραγμάτων είναι σαφής: οι επιλογές του Αλή πασά για το θέμα των υλοτομικών αδειών υπαγορεύονται από οικονομικά κριτήρια. Έτσι ο βρετανικός χρυσός έλυσε αποφασιστικά το ζήτημα⁶⁷. Οι Άγγλοι απέσπασαν το μονοπώλιο υλοτομικών επιχειρήσεων στην Ήπειρο. Επιπρόσθετα τα δάση Ηπείρου-Αλβα-

νίας ανοίχτηκαν στους Άγγλους, υπό τον όρο παροχής βρετανικής βοήθειας στον Αλή. Μετά σχετικές συνομιλίες με τους Άγγλους ο Αλή πασάς ζήτησε τη διαρκή παραμονή βρετανικών ακτεωρών κατά μήκος των ηπειρωτικών ακτών. Τον Οκτώβριο του 1808 δόθηκε βρετανική εντολή για να οργανωθεί επίθεση κατά της Πάργας, που τελικά δεν πραγματοποιήθηκε. Η αναζήτηση ναυπηγικού ξύλου έπαιξε το ρόλο της, όπως διαλαμβάνεται σε σχετικά έγγραφα, σ' αυτή την υπόθεση⁶⁸.

Από τις αρχές του 1809 είχε υπογραφεί ειρήνη μεταξύ Τουρκίας και Μεγάλης Βρετανίας, ενώ από τον Οκτώβριο του ίδιου έτους τα νότια Ιόνια νησιά περιήλθαν στη βρετανική κατοχή⁶⁹. Η αποκατάσταση των σχέσεων Τουρκίας-Αγγλίας δεν αποκλείει την εύνοια της δεύτερης προς τον ανυπότακτο Αλή πασά. Η Αγγλία είχε υποσχεθεί στον Αλή πασά να υποστηρίξει στην Πύλη τις θέσεις του για την ένωση και υπαγωγή των διοικήσεων της Αλβανίας στη διακυβέρνησή του. Η στάση αυτή της Αγγλίας υπαγορεύεται από το φόβο του ρωσικού επεκτατισμού στα Βαλκάνια μετά την κατάληψη από τους Ρώσους της Μολδαβίας και της Βλαχίας. Το πασαλίκι του Αλή υπό αυτή την οπτική αποβαίνει φραγμός σε ενδεχόμενη επέλαση των Ρώσων στην Αλβανία και Ήπειρο. Τα αιτήματα τόσο των Άγγλων για προμήθεια ναυπηγικής ξυλείας, όσο και του Αλή για την κατάκτηση της Πάργας, επαναπροσδιορίζονται σ' αυτό το πλαίσιο.

Κατά τη διάρκεια της τρίμηνης πολιορκίας της Κέρκυρας από τους Άγγλους (1810) ο Αλή πασάς συνεχώς βοηθούσε τον αγγλικό στόλο με εφόδια, ενώ παράλληλα ετοιμάζε έφοδο για την κατάληψη της Πάργας⁷⁰. Υπό το κράτος του αγγλικού αποκλεισμού ο Γάλλος στρατηγός Donzelot πρότεινε στον Αλή την άμεση παράδοση της Πάργας υπό τον όρο να απαγορευτεί η αγκυροβολία βρετανικών πλοίων κατά μήκος των ηπειρωτικών ακτών⁷¹. Οι διαπραγματεύσεις κατά τη γαλλική εκδοχή είχαν προχωρήσει και δεν έμενε παρά η επικύρωση, η οποία τελικά δεν έγινε από τη γαλλική κυβέρνηση, επειδή, σύμφωνα με πληροφορίες, υπήρξε αποφασιστική η συμβολή του Αλή πασά στην κατάκτηση της Λευκάδας από τους Άγγλους (1810)⁷².

Σύμφωνα με τις αγγλικές πηγές η προσφορά της Πάργας εκ μέρους των Γάλλων στον Αλή δεν έγινε αμέσως αποδεκτή. Εν τούτοις ο πρόξενος της Βρετανίας Σπ. Φορέστης από φόβο μήπως ο Αλή πασάς τεθεί υπό την κηδεμονία των Γάλλων, πρότεινε την «άμεση κατάληψη της Πάργας υπό του αγγλικού στρατού». Η αγγλική διπλωματία εκτιμούσε

όμως διαφορετικά τα πράγματα. Είχε ήδη ανοιχτεί στην Ισπανία μέτωπο του Ναπολέοντα κατά των Βρετανών. Ο Stratford Canning, πρεσβευτής της Βρετανίας στην Πύλη, και ο στρατηγός των Ιονίων νήσων Oswald απέκλεισαν το ενδεχόμενο γαλλικής επιθέσεως στην Ήπειρο. Η υπόθεση της Πάργας έμενε εκκρεμής και ο Αλή πασάς στο μεταίχμιο μεταξύ Γάλλων και Άγγλων⁷³.

Το Μάιο του 1810 οι Βρετανοί κατέλαβαν τη Λευκάδα και η άλωση της Πάργας ήταν αναμενόμενη. Ο Άγγλος στρατηγός Oswald αρνήθηκε να προχωρήσει κατά της Πάργας για να μην εκτεθεί η Πύλη, σύμμαχος τώρα της Αγγλίας, απέναντι στη Γαλλία. Όπως όμως προκύπτει από τις αναφορές των άλλων στρατηγών, η βρετανική άρνηση θεμελιώθηκε σε άλλο σκεπτικό με διαφορετική πολιτική διάσταση. Οι Παργινοί είχαν επιδείξει ανέκαθεν απέχθεια προς την τουρκική διοίκηση και δεν επρόκειτο να συμβιβαστούν προς το καθεστώς του Αλή πασά. Υπήρχε λοιπόν κίνδυνος, σε περίπτωση εφόδου κατά της Πάργας και παράδοσης της πόλης στον Αλή, να επακολουθήσει γενική σφαγή των κατοίκων με συνέπεια να δημιουργηθεί η εικόνα αντιδημοκρατικής συμπεριφοράς των Άγγλων έναντι των Ελλήνων. Η ομαλή παράδοση της Πάργας στους Άγγλους θα μπορούσε να εξασφαλιστεί, αν υπήρχαν εγγυήσεις υπαγωγής της, όπως και στο παρελθόν, στην κυριότητα της Πύλης. Έτσι, κρινόταν προτιμητέα η διατήρηση της γαλλικής κατοχής στην Πάργα από την αλλαγή κυριάρχου με συνέπειες δυσμενείς για τις σχέσεις των Άγγλων αξιωματικών και του Αλή πασά⁷⁴.

Είναι αξιοσημείωτο ότι παρά την ατυχή για τον Αλή έκβαση της υπόθεσης της Πάργας (1808-1810), οι σχέσεις του με τους Άγγλους εξακολουθούν να είναι ομαλές, όπως φαίνεται από την άνθιση του αγγλικού ξυλεμπορίου στην Ήπειρο και Νότια Αλβανία⁷⁵. Είναι προφανές ότι η ισορροπία αυτή στηρίζεται σε μια διελκυστίνδα συμφερόντων. Ο Αλής δεν είχε παραιτηθεί από τις διεκδικήσεις του στο θέμα της Πάργας και εξακολουθούσε να αναμένει τη μεσολάβηση της Βρετανίας. Οι Άγγλοι από το άλλο μέρος συντηρούσαν τις ελπίδες του Αλή· η πολιτική στάση της Βρετανίας στο θέμα της Πάργας δεν είναι χωρίς σκοπιμότητα.

Μετά τη νίκη των Άγγλων στο Trafalgar (1805) η αγγλική ναυτική δύναμη είναι απρόσβλητη στη Μεσόγειο· όλη η περιοχή της νοτιοανατολικής Ευρώπης βρίσκεται υπό τον έλεγχό της, συμπεριλαμβανομένων και των δασικών πηγών απ' την εκμετάλλευση των οποίων εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό η ναυτική υπεροχή. Οι αποκλεισμοί και οι νηοπομπές

ήταν βασικά καθήκοντα του βρετανικού στόλου στη Μεσόγειο. Οι νίκες όμως των ναπολεόντειων όπλων στην Αδριατική έθεσαν εκτός των δαλματικών ναυταγορών τους επιτελείς του βασιλικού ναυτικού της Αγγλίας· αδυνατούσαν να ελέγχουν τους δρυμώνες με το ποιοτικά ανώτερο ναυπηγικό ξύλο, ενώ ο βρετανικός στόλος έπαψε να έχει τον έλεγχο του ανεφοδιασμού σε ναυπηγική ξυλεία των αγγλικών ναυπηγείων (Μάλτας-Γιβραλτάρ). Αν ληφθεί υπόψη η βαθιά οικονομική κρίση στην Αγγλία κατά την περίοδο του Ηπειρωτικού Αποκλεισμού, μπορεί να αιτιολογηθεί η αμηχανία στο Ναυτικό Βρετανικό Επιτελείο (1806-1812) για τα υπέρογκα έξοδα προς αναζήτηση ναυπηγικού ξύλου και μάλιστα με περιορισμένη απόδοση. Οι υψηλές τιμές, η έλλειψη επαρκούς εποχιακού ξύλου, ανάλογου με τις ανάγκες, τα ογκώδη φορτία, δύσκολα, στη μετακίνηση, η απουσία εμπορικών και οικονομικών ωφελειών από την όλη επιχείρηση, ήταν τα βασικά προβλήματα που αντιμετώπιζε το αγγλικό ξυλεμπόριο στη Δαλματία και τις Ιλλυρικές επαρχίες⁷⁶.

Οι επαρχίες αυτές, όπως ήδη αναφέραμε, επανέρχονται στους Γάλλους οριστικά το 1808-1809. Τότε το αγγλικό ενδιαφέρον για αναζήτηση ναυπηγικού ξύλου μετατοπίζεται νοτιότερα, στα εδάφη του πασαλικιού του Αλή πασά, και εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πολιτικό σχεδιασμό. Σύμφωνα με τις εντολές των ιθυνόντων των υπουργείων Ναυτικών και Εξωτερικών, το εμπόριο του ξύλου στο πασαλίκι του Αλή πασά έπρεπε επειγόντως να υποστηριχτεί όχι μόνο για την προμήθεια ναυπηγικής πρώτης ύλης με συμφέρουσες τιμές, αλλά και ως μέσον εναντίον των δολοπλοκιών των Γάλλων. Η δημιουργία ενός εμπορικού και παράλληλα διπλωματικού δικτύου στην ενδοχώρα Ηπείρου-Αλβανίας (επαφές με αξιωματούχους-φιλοδωρήματα) θα στερέωνε τη βρετανική παρουσία στο χώρο αυτό, τον διαρκώς ευάλωτο από τους Γάλλους λόγω της γειτνίασης με την Επτάνησο.

Η επιχείρηση αυτή συμπύπτει με σχεδιασμό εκτενέστερων υλοτομικών προγραμμάτων στην οθωμανική αυτοκρατορία μετά το 1809 που η Πύλη έπαψε να βρίσκεται υπό την επίδραση του Πρεσβευτή της Γαλλίας Sébastiani. Τότε ο υπουργός Εξωτερικών της Αγγλίας Adair πρόσφερε δάνειο στο Σουλτάνο για να δοθούν άδειες υλοτομίας στους Άγγλους για την εξαγωγή ξύλου βελανιδιάς κατάλληλου για ναυπήγηση αγγλικών πλοίων. Αλλά αν και η συγκατάθεση είχε εξασφαλιστεί, ανωμαλίες στο περιβάλλον της Πύλης (εξέγερση Γεννιτσάρων) συνετέλεσαν στην ανατροπή των σχεδίων⁷⁷.

Το αγγλικό ενδιαφέρον επικεντρώθηκε έκτοτε στην Ήπειρο και Αλβανία. Είχε δοθεί εντολή για προμήθεια ξύλου βελανιδιάς, φτελιάς και καστανιάς. Το ξύλο της ηπειρωτικής βελανιδιάς είχε εκτιμηθεί ως εξίσου κατάλληλο για ναυπηγήσεις με αυτό της αγγλικής βελανιδιάς. Το αγγλικό ξυλεμπόριο, όπως γενικά οι εμπορικές δραστηριότητες στην οθωμανική αυτοκρατορία, είχε τυχοδιωκτικό και περιπετειώδη χαρακτήρα. Οργανωμένες εμπορικές επιχειρήσεις δεν υπήρχαν στο πασαλίκι του Αλή. Οι έμποροι, καιροσκόποι και άπληστοι, επικαλούνταν το ευπαθές και ευμετάβολο αυτού του εμπορίου (δυσκολίες υλοτομίας, καιρικές συνθήκες) για να απαιτήσουν περισσότερα. Έτσι οι τιμές, ενώ είχαν αρχίσει από 3 λίρες το φορτίο έφθαναν ως τις 19 αγγλ. λίρες με συνηθέστερη τη μέση τιμή, δηλ. 11 λίρες. Με τον ισχυρισμό ότι εμπορεύονταν «a poor and troublesome article» παρουσιάζαν δυσκολίες κατά τις διαπραγματεύσεις και κατά τη διαδικασία της υλοτομίας και μεταφοράς.

Τα προβλήματα που ανέκυπταν εξομάλυναν ο Αλής πασάς και οι συνεργάτες του. Ο Αλής παρείχε χωρίς δυσκολίες υλοτομικές άδειες και οι Καπλάν πασάς και Ιμπραήμ μπέης διευθετούσαν καταστάσεις υπέρ των αγγλικών συμφερόντων. Σύμφωνα με πηγή, που δεν υπήρξε δυνατότητα να διασταυρωθεί, ένα μέρος των ηπειρωτικών δασών είχε κριθεί από Άγγλους εκτιμητές του Υπουργείου Ναυτικών ακατάλληλο, λόγω εξάντλησης, για απόδοση ναυπηγικής ξυλείας. Είναι πάντως βέβαιο ότι από την Ήπειρο έγιναν εξαγωγές ξυλείας, σε μικρότερη όμως κλίμακα από τις εξαγωγές Β. Ηπείρου-Αλβανίας. Εκεί το αγγλικό ξυλεμπόριο ανθούσε με επίκεντρο το Δυρράχιο. Βρισκόταν πάντοτε υπό την προστασία του Αλή πασά, με μεσολάβηση του οποίου δόθηκαν άδειες υλοτομίας από το Καπουδάν πασά της Croja και των Τιράννων. Οι υλοτομικές επιχειρήσεις είχαν οργανωθεί από ντόπιους –μαρτυρούνται τρεις κομπανίες των 25 ατόμων– και από Μαλτέζους. Διεξάγονταν 6 χιλιόμετρα έξω από το Δυρράχιο και νοτιότερα του Δυρραχίου στο Issmo, στον κόλπο του Lundri. Το ξύλο από την παραλία του Δυρραχίου φορτωμένο σε αγγλικά πλοία και υπό την προστασία των αγγλικών νηοπομπών, μεταφερόταν μέσω Κερκύρας στη Μάλτα. Αρκετή ξυλεία έμεινε αδιάθετη στην παραλία, επειδή τα υπέρογκα κομμάτια ήταν αδύνατο να μεταφερθούν. Γι' αυτό και το Αγγλικό Υπουργείο Ναυτικών συνιστούσε στους επιτελείς του «ability and perseverance» κατά τη διεξαγωγή των υλοτομικών επιχειρήσεων.

Έτσι, στα αγγλικά ναυπηγεία της Μάλτας κατά τα τελευταία έτη της κρίσης του ξυλεμπορίου (1808-1818) έγινε ευρεία προμήθεια εξαιρετικού ξύλου βελανιδιάς τόσο από την Ήπειρο, όσο και από την Αλβανία.

Ο Αλή πασάς, που διευκόλυνε αποτελεσματικά το αγγλικό ξυλεμπόριο, ανταμείφτηκε γενναία γι' αυτή του την υπηρεσία και με τρόπο που αντανακλά καθαρά την εκτίμηση και το ενδιαφέρον που είχαν οι Άγγλοι για το ηπειρωτικό ξύλο⁷⁸.

Οι Παργινοί για να αποσοβήσουν έφοδο του Αλή πασά κατά της ασθενούς γαλλικής φρουράς της Πάργας –ο Αλής είχε ήδη καταλάβει (Φεβρ. 1814) τα υψώματα της Αγιάς– είναι γνωστό ότι τέθηκαν υπό την προστασία των Άγγλων που κατέλαβαν το φρούριο της Πάργας (22 Μαρτίου 1814). Ο Αλής όμως εξακολουθούσε να εποφθαλμιά αυτό το «λιμανάκι ως το πολυτιμότερο αντικείμενο της ύπαρξής του» και μάλιστα ακόμα περισσότερο μετά το 1815 που η Πάργα, όπως ήδη αναφέραμε, έμεινε εκτός της βρετανικής αρμοστείας· είχε υπαχθεί μαζί με τις άλλες πρώην βενετικές κτήσεις στο καθεστώς της παλαιάς συνθήκης των Ρωσοτούρκων της 21 Μαρτίου 1800. Η παραχώρηση-πώληση της Πάργας εκ μέρους των Άγγλων στον Αλή συνιστά παρέμβαση που δε συνάδει με το περιεχόμενο της παραπάνω συνθήκης. Σύμφωνα με τα γνωστά δεδομένα οι όροι της παραχώρησης αφορούσαν την αποζημίωση των περιουσιών των κατοίκων, που ύστερα από εκτιμήσεις πρακτόρων και διαπραγματευντών της Βρετανίας υπό την επιστασία του Αλή, είχε υπολογιστεί αρχικά στο ποσό των 500.000 λιρών που υποβιβάστηκε αργότερα στις 150.000 λίρες⁷⁹.

Τα νέα δεδομένα αποκαλύπτουν τα κίνητρα της πώλησης. Σύμφωνα με αγγλικές πηγές το ποσό των 150.000 λιρών για την αποζημίωση των περιουσιών των Παργινών θα καταβαλλόταν από τους Άγγλους στον Αλή υπό τον όρο ότι εκείνος θα προμήθευε τα ναυπηγεία της Μάλτας με 50.000 φορτία ναυπηγικού ξύλου, δηλ. 250.000.000 κυβικά πόδια περίπου⁸⁰. Τα νέα αυτά στοιχεία που αποκαλύπτουν μια άλλη διάσταση στην υπόθεση της πώλησης της Πάργας, διασταυρώνονται από το ολλανδικό ντοκουμέντο που ακολουθεί· σύμφωνα με την ολλανδική πηγή υπήρχε ειδικό άρθρο στη συμφωνία της παραχώρησης της Πάργας στον Αλή που καθόριζε το δικαίωμα των Άγγλων να εκμεταλλεύονται για μερικά έτη ένα γειτονικό δάσος απ' το οποίο θα εξήγαγαν ναυπηγική ξυλεία⁸¹.

Δε χωρεί αμφιβολία ότι η πώληση της Πάργας ενορχηστρώνεται στην καθόλου αγγλική πολιτική στο συγκεκριμένο χώρο και τη δεδομέ-

νη στιγμή: Επιδιώκεται η στήριξη του πασαλικιού Ιωαννίνων και η παντοκρατορία του αγγλικού στόλου στη Μεσόγειο ως παραγόντων ανασχετικών στην κάθοδο των Ρώσων. Αξίζει να παρατηρηθεί ότι η επισήμανση του δασικού παράγοντα στο θέμα της πώλησης απαντάται ακόμα και στον πυρήνα μυθευμάτων που Άγγλοι διπλωμάτες έπλαθαν για να υπερασπιστούν τις αγγλικές θέσεις απέναντι στην έκρηξη της κοινής γνώμης στην Ευρώπη, ιδιαίτερα αυτής των φιλελληνικών κύκλων για το επαίσχυντο θέμα της πώλησης. Έτσι σε άρθρα των εφημερίδων *Moniteur* και *Journal des Débats* της 7ης και 8ης Αυγούστου του 1819 αναγράφεται ότι μια σύμβαση υλοτομίας μεταξύ Άγγλων, Παργινών εμπόρων της Επτανήσου και του Αλή, που είχε δεσμεύσει τους Παργινούς και την αποτυχία της οποίας εκμεταλλεύτηκε ο Αλής εις βάρος των Παργινών έγινε αιτία να οδηγηθούν οι συμβαλλόμενοι στην από κοινού αποδοχή της πώλησης⁸².

Από τις αγγλικές πηγές όμως προκύπτει ότι μόλις οι υλοτομικές κομπανίες των ντόπιων άρχισαν να εντείνουν τις ξυλευτικές τους δραστηριότητες στα δάση της Πάργας και του Φαναριού, ώστε να ετοιμάζονται ικανοποιητικά φορτία για τη Μάλτα, η Πάργα περιήλθε στα χέρια του Αλή πασά⁸³.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Gr. L. Arz, *Albanija i Epir v Konze XVIII nacale XIX v.* Moskva 1963. (Μετάφραση εκδ. Guteberg). Γκρ. Λ. Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος στα τέλη του ΙΗ΄ και στις αρχές του ΙΘ΄ αιώνα. Τα Δυτικοβαλκανικά πασαλίκια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.* Μετάφραση Αντ. Δάλλα, Εισαγωγικό σχόλιο – Επιμέλεια Βασ. Παναγιωτόπουλος. Αθήνα 1994, σ. 208-209.

2. Σπ. Παππά, «Η Γαλλία και η Ρούμελη (από τον 1797 μέχρι τον 1799) κατά τα έγγραφα του στρατηγού Chabot», *ΔΙΕΕ*, τ. 6 (1901), σ. 280-298. Κλ. Νικολαΐδου, Ο ανταγωνισμός της Γαλλίας και Αγγλίας εν Ηπείρω και Αλβανία προ της ελληνικής Επανάστασης. Το μέρος ο διεδραμάτισε εν αυτώ ο Αλή πασάς Τεπελενλής. Το σχέδιον του Μεγάλου Ναολέοντος περί αποβάσεως. Εκ του αρχείου του Βρετανικού Μουσείου. *ΗΧ*, τ. 1(1926), σσ. 41-52. Dem. Iliadou, Les balkans jouet de la politique des puissances européennes pendant les XVII et XIX siècles, *Balkans Studies*, τ. 16(1975), σ. 133-189. G. Douin, *La Méditerranée de 1803 à 1805*, Παρίσι 1917, σ. 232-243. P. Saul, *Russia and the Méditerranée*, (1797-1807), Chicago 1970. *Anglais et Français en Méditerranée*, (συλλογικό έργο) Vincennes 1992. Βλ. και Άρς, *Αλβανία και η Ήπειρος*, ό.π. σ. 220-222.

3. A. Fairfax, Τα αίτια της αγγλικής κατοχής της Πάργας *Δελτίο της Αναγνωστικής Εταιρείας*, (1971-1972), σ. 51, σημ. 1.

4. C.P. De Bosset (Lient. Colon.), *Proceeding in Parga and the Ionian Islands with a series of Correspondance and other justificatory documents*, Λονδίνο 1819, σσ. 45-46. (Αωνύμου) *Exposé des faits qui ont précédé et suivé la cession de Parga. Ouvrage écrit originaiement en grec par un Parginiote et traduit en français par un de ses compatriotes*, publié par Amaury Duval, à Paris 1820, σ. 32.

5. (Ludvig Salvador), *Versuch einer Geschichte von Parga*, Prag 1908, σ. 75. Χριστ. Περραιβού, *Ιστορία Σουλίων και Πάργας, Εν Αθήναις 1857*, τ. Α΄, σ. 56-57. Πρβλ. και Περικλ. Ζερλέντη, *Ηπειρωτικά Μελετήματα*, τ. Α΄, *Η Ιστορία του Σουλίων και της Πάργας του Χριστ. Περραιβού υπό έποψιν του αξιοπίστου εξεταζομένη*, Εν Αθήναις 1889, σ. 11. Αχμέτ Μουφίτ, *Αλή πασάς ο Τεπελενλής (1774-1822)*, Μετάφραση από τα τουρκικά Α. Ιορδάνογλου. Προλεγόμενα-Σημειώσεις Κ. Βλάχου, Ιωάννινα 1980, σ. 74. Για τις αρχαγές των Σουλιωτών βλ. Ελ. Γιαννακοπούλου, «Όψεις της οικονομικής και κοινωνικής ζωής στην Ήπειρο στα τέλη του 18ου αιώνα: Ένα γαλλικό υπόμνημα», *ΗΧ* τ. 28 (1986-1987) σ. 66. Πρβλ. και Γ. Παπάγεωργίου, «Συμβολή στην Ιστορία της Πάργας

κατά το 18ο αιώνα», *HX* τ. 22 (1980), σ. 93. Για τους συνασπισμούς των αγάδων του Μαργαριτιού, της Παραμυθιάς και της Κονίσπολι, καθώς και των φεουδαρχών Μουσταφά πασά του Δελβίνου και Σελίμ μπέη και των μπέηδων της Τζαμουριάς εναντίον του Αλή, για τις φιλικές σχέσεις των Παργινών με τους αντιπάλους του Αλή και τη διάσπαση του μετώπου τους (1806) χάρη στις δολοπλοκίες του Άρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος*, ό.π., σ. 210, 224-225, 230, 232.

6. Ugo Foscolo, *Narrazione delle Fortune della cessione di Parga*, Παλέομο (Terza edizione, a cura di Fr. Guardione) (1927), σ. 163. *Doc. XIV: Γράμμα του Αβδουλάχ Εφέντη, διοικητή της Πάργας στους Παργινούς*, Πρέβεζα, 13 Μαρτίου 1804.

7. De Bosset, *Proceeding in Parga*, ό.π., σ. 47-48. Jules Roussy, (Officier de l'ordre Hellénique du Sauveur, Chevalier de Fr. 1er de 1er classe), *La vente de Parga, épisode d' Histoire Contemporaine*, Παρίσι 1873, σ. 57.

8. Fairfax, *Ta αίτια της αγγλικής κατοχής της Πάργας*, ό.π., σ. 58.

9. Νικ. Μοσχονά, «Τα Ιόνια νησιά κατά την περίοδο 1797-1821», *Ιστορία Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική, τ. ΙΑ', (Τουρκοκρατία-Λατινοκρατία 1669-1821), σ. 402. Για την επάνοδο της Πάργας και των άλλων πρώην βενετικών κτήσεων στο καθεστώς της συνθήκης του 1800 (*εμλιάκι Χουμαγιούν*), F.C.H.L. Rouquerville, *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως ήτοι η Αναγέννησις της Ελλάδος*, Μεταφρασθείσα υπό Ξενοφώντος Δ. Ζυγούρα, (εκδ. υπό Αντ. Σ. Γεωργίου και Παν. Τζελάτου), τ. Α', εν Αθήναις 1890, σ. 275, σημ. 1. Διαμαρτυρία των κατοίκων της Πάργας σε επιστολή τους για την εξάιρεση της πατρίδας τους από τη βρετανική αρμοστεία. Βλ. και *Versuch ... von Parga*, ό.π., σ. 75.

10. Notice Géographique et Historique sur Parga (extrait d' un mémoire de M. De Bosset), XX και τ., σ. 31. Βλ. και σ. 471 της μελέτης.

11. P(ublic) R(ecord) O(ffice) F(oreign) O(ffice), Turkey, τ. 64, Adair to Canning. Meyer to Adair. FO (Ionian Islands) 42, τ. II, Sp. Foresti to W. Meyer. FO. Accountant-General's Department Miscellaneous, 135 και 165. Βλ. την ολλανδική ένδειξη: Αρχαία Χάγης, *Legatie Turkije (1813-1830)*. Βλ. και σ. 472 και 484 της μελέτης.

12. A(rchives) N(ationales) F(rance), 33AP₁₋₄, 33AP 37A (Αρχείο Berthier). *Archives du Ministère de la Guerre (France)*, MR 1618, Rapports de Donzelot.

13. Βλ. τα ειδικά για το θέμα βιβλία: Gr. N. Albion, *Forest and Sea Power, The Timber problem of the Royal Navy 1652-1826*, Λονδίνο 1926. Brian Lavery, *Nelson's Navy: The Ships, Men and Organisation 1793-1815*, Λονδίνο 1989. J. Black-P. Woodfine (εκδ.), *The British Navy and the Use of Naval Power in the Eighteenth Century*, Leicester 1988. Για την αντιμετώπιση του θέματος από γαλλικής πλευράς: P.W. Bamford, *Forests and French Sea Power*, Λονδίνο-Τορόντο 1956. Για την προβληματική του θέματος διαχρονικά (Βυζάντιο-Νεότερα χρόνια) βλ. Ελ. Γιαννακοπούλου, *Γαλλοελληνική εκμετάλλευση δασών στη Δυτική Ελλάδα (1710-1792)*. Ένα εμπόριο με προεκτάσεις (Διδακτορική διατριβή), Αθήνα 1987, σσ. κ'-κζ'.

14. Bamford, *Forest and French Sea Power*, ό.π., 88-197, Patr. K. Crimmin, «A Great Object With Us to Produce This Timber ...»: The Royal Navy's Search for Ship Timber in the Eastern Mediterranean and Southern Russia (1803-1815), *International Journal of Maritime History*, τ. IV, αρ. 2, Δεκ. 1992, σ. 91-92, 113. Βλ. και Γιαννακοπούλου, *Γαλλοελληνική εκμετάλλευση δασών*, ό.π., σ. 51-58.

15. Albion, *Forests and Sea Power*, ό.π., σ. 317, 320-321, 323, 329, 331, 345. Bamford, *Forests and Sea Power*, ό.π., σ. 185-195. Για τη Μινόρκα από γεωπολιτική άποψη και τη θέση εκεί της Αγγλίας, Ν. Σβορώνος, «Η ελληνική παροικία της Μινόρκας. Συμβολή στην ιστορία του ελληνικού εμπορικού ναυτικού τον 18ο αιώνα», (ανάπτυξη από το αφιέρωμα: *Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier*), Αθήνα 1953, σ. 12-22.

16. Albion, *Forests and Sea Power*, ό.π. σ. 320-321, 329-330, 334. Βλ. ιδιαίτερα τα κεφάλαια «Timber Trust and Continental System», σ. 317-341, καθώς «Trafalgar and Dry Rot», σ. 371-381.

17. Albion, *Forests and Sea Power*, ό.π., σ. 322-332. Crimmin, *The Royal Navy's Search Ship*, ό.π., σ. 86-91. Για τις ναυτικές βάσεις των Αγγλων στη Μάλτα και το Γιβραλτάρ. Douin, *La Méditerranée*, ό.π. σ. 193, 198.

18. Albion, *Forests and Sea Power*, ό.π., σ. 331-332. Crimmin, *The Royal Navy's Search Ship*, ό.π., σ. 87-97. Ειδικά για τη Δαλματία αυτή την εποχή βλ.: Ρ. Pisani, *La Dalmatie de 1797 à 1815*, Παρίσι 1893.

19. Ε. Γιαννακοπούλου, *Γαλλοελληνική εκμετάλλευση δασών*, ό.π., σ. 87-345. Βλ. και στις σ. 3-4 της ίδιας μελέτης για τον ασαφή γεωγραφικό όρο «Αλβανία» αυτή την εποχή.

20. Η. Yannakopoulou, «Français Républicains et Impériaux aux sept îles Ioniennes: Quelques aspects de leur présence», *Actes du IIIe Colloque d'Histoire «La Révolution Française et l'Hellenisme Moderne»*. (Αθήνα 14-17 Οκτ. 1987), Αθήνα 1989, σ. 14. Βλ. και Gabriel Remérand, *Ali de Tébelen, Pacha de Janina (1744-1820)*, Παρίσι 1928, 52.

21. Βλ. σ. 465-473 της μελέτης.

22. Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος*, ό.π., σ. 204-205. Yannakopoulou, «Français Républicains et Imperiaux», ό.π., σ. 137-139. Χ. Baloti, «Napoléon et Albanie», *Balkan Studies*, τ. 27, αρ. 2 (1986) σ. 266. Βλ. και Ελ. Γιαννακοπούλου, «Όψεις της οικονομικής και κοινωνικής ζωής στην Ήπειρο: Ένα γαλλικό υπόμνημα», *ΗΧ*, τ. 28, (1986-1987), σ. 46, όπου σχετική βιβλιογραφία.

23. Ferd. Prat, *Napoleone et l'Oriente*, Μιλάνο 1944, σ. 12-15: «L'Europe est une taupinière; il n'y a jamais en de grandes empires et de grandes révolutions qu'en Orient où vivent 600 millions d'hommes».

24. Ε. Rodocanachi, *Bonaparte et les îles Ioniennes*, Παρίσι 1899, σ. 32-33, 60-61, 66: «Les temps ne sont pas éloignés où nous sentirions que pour détruire véritablement l'Angleterre, il faut nous emparer de l'Egypte. Or pour réaliser cette opération les îles du Levant lui semblaient un point d'appui et un port de refuge au moins utile que Malte ... Corfu et Zante nous rendent maîtres de l'Adriatique; ces îles sont pour nous de plus grande importance» (29 Jui let 1797 Moranville). *Archives du Ministère des Affaires Etrangères (France) Correspondance Commerciale*, τ. 6, Zante (1792-1797), *Mémoire sur Zante et les autres îles Ioniennes*, 16 Fluiviose an 5 (1797). (Guys, consul) Ch.Schmidt, «Napoléon et les routes balkaniques», *Revue de Paris*, (Νοέμβρ.-Δεκ. 1912), σ. 336, 352-353. Yannakopoulou, *Français Républicains et Imperiaux*, ό.π., σ. 139-143, 147, όπου και σχετική βιβλιογραφία.

25. Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος*, ό.π., σ. 204-205. Yannakopoulou, «Français Républicains et Imperiaux», ό.π., σ. 142-143.

26. Versuch ... von Parga, ό.π., σ. 51: Correspondance de Napoléon, Milan 20 Brumaire VI (10 Novembre 1797), au Général Centilli. ANF, 33AP₄, Le Général

Berthier au Général Donzelot: «Je pense qu' il faut chercher à vivre en amitié avec tous les agas et princes du continent sans jamais donner de prétexte au visir Ali Aly de se plaindre; dès que sa réponse à ma lettre me sera parvenu je m' empresserai de vous la faire connaitre en attendant mon cher Général, continuez de tirer du Continent le plus des vivres qu' il vous sera possible». ANF, 33 AP1, f. 19°, Berthier au Ministre de la Guerre 30 Sept. 1807». Il me tarde seulement de savoir si sa Majesté approuve que j' aye ménagé les Grecs, dont la haine contre les Turcs est prononcée plus que jamais et dont je tirerai le parti que l' on désirera: en même temps que j' ai ménagé Aly Pacha qui est un voisin bien inquiet et bien remuant.

27. Ελ. Γιαννακοπούλου, «Όψεις της οικονομικής και κοινωνικής ζωής στην Ήπειρο στα τέλη του 18ου αιώνα: Ένα γαλλικό υπόμνημα», *ΗΧ*, τ. 28, (1986-1987), σ. 44-45. Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος*, ό.π., σ. 205-207. Balotí, Napoléon et l' Albanie, ό.π. σ. 265-267. Ρουκουένιλλ, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης (μετάφραση)*, ό.π., σ. 83-84, 87 και 88 όπου στη σημ. 3 στοιχεία για την τύχη του Rose που με προτροπή του Αλή είχε νυμφευθεί την Ελληνίδα Ζοίτσα. Για τις κινήσεις του Αλή στα παράλια της Ακαρνανίας, την ανησυχία των κατοίκων της Λευκάδας και τον έλεγχο των χωρικών υδάτων και των νησίδων από περιπολούντα πλοία των Ρωσοτούρκων, Τ. Λιγνιάδη, «Αναφορά Ναυτικού Ημερολογίου του έτους 1799», *Νέον Αθήναιον*, τ. Α (1955) σ. 110, 114-115. Για το φιλογαλλικό ρεύμα στην Ήπειρο και στα Επτάνησα: Εμμ. Πρωτοψάλτη, *Ιγνάτιος Ουγγροβλαχίας, Μνημεία Ακαδημίας Αθηνών*, τ. Δ', τχ. ΙΙ, Αθήνα 1963, σ. 15-16. Α. Camariano-Cioran, «Les îles Ioniennes de 1797 à 1807 et l' essor du courant philofrançais parmi les Grecs», *Πρακτικά Τρίτου Πανιωνίου Συνεδρίου*, τ. Ι, Αθήνα 1967 σ. 83-114.

28. Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος*, ό.π. σ. 205-212. Για τη σφαγή της Πρέβεζας, Ηλ. Βασιλιά, «Η μάχη της Νικοπόλεως και η σφαγή της Πρέβεζας», *ΗΕ*, τ. 4 (1955), σ. 245-249. Εμμ. Πρωτοψάλτη, «Συμβολή εις την Ιστορίαν Πρεβέζης και Πάργας», *ΔΙΕΕ*, τ. 11 (1956), σ. 59-77. Σχετικά με την αποτυχία σύμπραξης Γάλλων-Σουλιωτών προς υπεράσπιση της Πρέβεζας, Γιαννακοπούλου, «Ένα γαλλικό υπόμνημα», ό.π., σ. 53-54. Για την ανάμειξη ή όχι του Μητροπολίτου Ιγνατίου στην κατάληψη της Πρέβεζας και Πάργας από τον Αλή και τους ισχυρισμούς του Περραιβού: Εμμ. Πρωτοψάλτη, «Σελίς εκ της Ιστορίας της Πάργας», *Αθηνά*, τ. 59 (1955), σ. 137. Βλ. την αλληλογραφία των Παργινών με τον Αλή (Οκτώβριος 1798) De Bossset, *Proceeding in Parga*, ό.π., σ. 81-82: «...εγώ δεν θέλω τον χαλασμό σας. Μόνον να είμεθα γειτόνοι... και το μεράμι μου (η θέλησή μου) είτε για να σας χαλάσω είναι είτε Τούρκους να στείλω αυτού μόνον να διώξετε και να σκοτώσετε τους Φραντζέζους». Βλ. και επιστολήν των Παργινών προς τον ναύαρχο Ουζακόφ. Δημ. Σάρρου, «Γράμματα αναφερόμενα εις τους αγώνες Σουλίου και Πάργας», *ΗΧ*, τ. 2 (1927), σ. 274: «... με την υποταγήν που ζητεί ο Αλή πασάς δεν αποβλέπει εις άλλο παρά να κατακρατήσει ετούτους τους δυσβάτους τόπους και να γίνει άσπλαχνος και αιμοβόρος...». Πρβλ. και Μουφίτ, (μετάφραση) *Αλή πασάς*, ό.π., σ. 71 και Fairfax, *Τα αίτια της αγγλικής κατοχής της Πάργας*, ό.π., σ. 52, 54.

29. Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος*, ό.π. σ. 220. Γιαννακοπούλου, Ένα γαλλικό υπόμνημα, ό.π. σ. 54-55, όπου σχετική βιβλιογραφία. Για τις επιχειρήσεις Άγγλων και Ρώσων στη Μεσόγειο και την καταδρομή βλ. Douin, *La Méditerranée*, ό.π., σ. 124-200, 240-243. (Για την πειρατεία και καταδρομή στο Ιόνιο ετοιμάζουμε ειδική μελέτη).

30. Αρ. Βρέκοση, «Η συνθήκη της 21 Μαρτίου 1800 και τα προνόμια των ηπειρωτικών πόλεων Πρεβέζης, Πάργας, Βονίτσης και Βουθρωιτού», *ΗΧ*, 3(1928), σ. 272-294.

31. Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος*, ό.π., σσ. 210-221, 226, 237. Για τις σχέσεις των Άγγλων με τον Αλή, βλ. J.W. Baggally, *Ali Pacha and Great Britain*, Oxford 1938, σ. 20-47, 47-75. Για τη μεσολάβηση του Leake προς τον Αλή για να προμηθευτούν οι Άγγλοι ναυπηγική ξυλεία βλ. Albion, *Forests and Sea Power*, ό.π., σ. 332. Για τις παρεμβάσεις των Άγγλων στις διαμάχες του Αλή με τους Ρώσους: Fairfax, *Τα αίτια της αγγλικής κατοχής της Πάργας*, ό.π., σ. 54-55.

32. Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος*, ό.π., σ. 234-238. Baloti, *Napoléon et l' Albanie*, ό.π., σσ. 270-273. Για την εσωτερική κατάσταση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και τις μεταρρυθμίσεις του Σελήμ του Γ'. Βλ. Stanford J. Shaw, *Between Old and New: The Ottoman Empire under Sultan Selim III 1789-1807*. Harvard University Press, Cambridge Massachusetts 1971, σ. 165. Για τις σχέσεις του Αλή πιασά με τους Γάλλους (1805-1807) βλ. και Remérand, *Ali de Tébelen*, ό.π., σ. 112, 117. William Plomer, *The Diamond of Jannina, Ali Pacha (1741-1822)*, Λονδίνο 1970, σ. 124-125, 130-132.

33. Douin, *La méditerranée*, ό.π., σ. 232-235, 247. Βλ. και Γιαννακοπούλου, «Français Républicains et Impériaux», ό.π., σ. 139. Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος*, ό.π., σ. 235-237.

34. Baloti, *Napoléon et l' Albanie*, ό.π., σ. 275-276. J. Bayens, *Les Français à Corfou*, (1797-1799), Αθήνα 1973, ό.π., σ. 76-77. Μ. Οικονόμου, «Από την επίθεση του Αλή πιασά κατά της Λευκάδος κατά το 1807», *ΗΕ*, τ. 1 (1964), σ. 199-202. Γ. Σιορόκα, «Ο Αλή πιασάς και οι Αυτοκρατορικοί Γάλλοι της Επτανήσου», *Δωδώνη*, τ. 3 (1974), σ. 290-291 και στις σ. 309-311, επιστολή του Αλή πιασά προς το Berthier (Ιωάννινα 26 Σεπτεμβρίου 1807) που δείχνει ότι δεν έπαψε να ετοιμάζει οχυρά απέναντι από τη Λευκάδα. Βλ. και Bagally, *Ali Pacha*, ό.π., σ. 51. Για την οργάνωση της άμυνας στη Λευκάδα, Σπ. Λουκάτου, *Ο Καπλοδόστριος και η Επτάνησος Πολιτεία*, Αθήνα 1959, σ. 84-87. Ελ. Κούζου, *Ιστορία των Επτανήσων από το 1797 μέχρι την Αγγλοκρατία*, Αθήνα 1983, σ. 158-167. Αξιοσημείωτη η παρακάτω αρχειακή ένδειξη για την χρησιμοποίηση επτανησιακών πλοίων για την υπεράσπιση της Λευκάδας (1807) των οποίων οι καπετάνιοι αποζημιώθηκαν χρηματικά. Βλ. ANF 33AP₁, σ. 70. Reclamations des capitains Condufi, Jean Devorgi et Seraki σε επιστολή προς τον Mocenigo 21 Sept. 1807. Βλ. και Εμμ. Πρωτοψάλτη, «Πολιτικά διαπραγματεύσεις και συνθήκη μεταξύ Επτανήσου Πολιτείας και Αλή πιασά (1800-1807)», *Πρακτικά Γ' Πανιωνίου Συνεδρίου* (Κέρκυρα, 23-29 Σεπτεμβρίου 1965), Αθήνα 1967, τ. 1, σ. 334: Οι πολεμικές κινητοποιήσεις χαρακτηρίζονται από τον Αλή πιασά ως αμυντικές ενάντια στις επιθέσεις κλεφταρματολών που με ορμητικότητα τα Επτάνησα λυμαίνονταν την περιοχή.

35. Το δίλημμα του στρατηγού Berthier για την παράδοση ή όχι της Πάργας φαίνεται καθαρά στο αρχείο του (ANF, 33AP₁), όπου εκτενής αλληλογραφία κατά το Σεπτέμβριο του 1807 για το θέμα. Έτσι στο μεν Αλή πιασά δίδεται εντολή να κρατήσει τα στρατεύματά του σε απόσταση 3 λευγών από την πόλη, στους δε Παργινούς παρέχεται η διαβεβαίωση ότι δεν πρόκειται να παραδοθούν στον Αλή. Παραθέτω ενδεικτικά: Au roi de Naples... (5 Sept. 1807...). Il me demande de nouveau avec beaucoup d' instance de lui laisser occuper Parga qui en est un très petit fort pour lui même. 6 Sept. 1807... «Je prie de Votre Majeusté de vouloir bien me faire connaître ses intentions si elle veut que je

remette Pargua au pouver d' Aly-Pacha de Janina, qui désire beaucoup l' avoir. C' est un petit fort très faible qui ne pourrait resister longtemps».

36. Γ. Σιορόκα, «Ο Αλή πασάς και οι Αυτοκρατορικοί Γάλλοι της Επτανήσου». *Δωδώνη*, τ. 3 (1974), σ. 292-293, 310-311. Baloti, *Napoléon et l' Albanie*, ό.π., σ. 273-277. Βλ. και την επιστολή-επίπληξη του Ναπολέοντα προς το Berthier, (Fontainebleau, 6 Octobre 1807. Napoléon au Roi Joseph). Versuch... von Parga, ό.π., σ. 80. Για την αποστολή του Ψαλίδα βλ. και Plomer, *The Diamond of Iannina*, ό.π. σ. 132.

36α. ANF, 33AP 37B, Cesar Berthier à Monsieur l' Ambassadeur Sébastiani à Cosntantinople, Corfou le 13 Avril 1808 «... j' ai reçu aujourd' hui 13, votre lettre du 6 mars, dont les premiers paragraphes se trouvoient conformés aux désirs de sa Majesté l' Empereur et Roi. Le poste-scriptum que vous y avez ajouté m' a fait beaucoup de peine en voyant que ma demande de Buçtrinto (Βουθρωτό) avait fait changer ces dispositions de la Sublime Porte. Le ministre de France croyant votre négociation plus avancée et que les firmans étoient parvenues au Pacha de Jannina m' avait donné l' ordre de faire occuper ce poste conformément à l' accord...

37. ANF, 33AP₄, Gouvernement Général des sept îles, XX. Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος*, ό.π., σ. 240-243 και 270 σημ. 18. Σιορόκα, «Οι Γάλλοι Αυτοκρατορικοί της Επτανήσου», ό.π. σ. 295-296. Για την αποστολή του Seit Achmet Effendi. R. Mackesy. *The war in the Mediterranean 1803-1810*, Λονδίνο - Νέα Υόρκη - Τορόντο 1957, σ. 343.

38. Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος*, ό.π. σ. 293. Βλ. και σ. 465-473 της μελέτης.

39. Fairfax, *Τα αίτια της αγγλικής κατοχής της Πάργας*, ό.π., σ. 58-59. α) Για τους Άγγλους διπλωμάτες, β) Για το εχθρικό προς τον Αλή μέτωπο των πασιάδων και αγάδων της Αλβανίας και τους μεταξύ τους αγώνες. Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος*, ό.π., σ. 220-222, 242-244, 224-236, 256-267, Σιορόκα, «Οι Γάλλοι Αυτοκρατορικοί της Επτανήσου», ό.π., σ. 293, 298-299.

40. ANF, 33AP 37A, Grèveza, 25 Decembre 1807, Ευστ. Παρούσης (υποπρόξενος Γαλλίας στην Πρέβεζα) προς Fourlier: Πληροφορεί για την απαγόρευση προμηθειών όλων των ειδών και από όλη την επικράτεια του Βεζύρη. Κάποιοι παρεκκλίσεις γίνονται ύστερα από μυστικές συνεννοήσεις με τον τούρκο αγά διοικητή της Πρέβεζας. Έτσι συχνά γίνεται ανεφοδιασμός της Επτανήσου. Στην ίδια σειρά: Sainte Maure, 12 Janvier 1808. Donzelot προς Berhier: Επετράπη εισαγωγή βοδιών στη Λευζάδα. Απαγορεύεται εισαγωγή σιτηρών στη Ζάκυνθο από την Πελοπόννησο, γιατί ο Βελή πασάς έχοντας λάδι απούλητο στις αποθήκες του διέθετε μόνο εκείνο στην αγορά. Το παρακάτω χρονολόγιο είναι ενδεικτικό των ενμετάβολων διαθέσεων του Αλή πασιά στον τομέα των εξαγωγών: ANF 33AP₁, σ. 9. 7 Sept. 1807, αλληλογρ. Berthier: Μόλις αφίχθησαν οι Γάλλοι έστειλαν τον Μπούρμπαχη (διοικητή της Πάργας) στον Αλή πασιά για να ζητήσει άδεια για την εξαγωγή ζωοτροφών και άλλων ειδών από τα Επτάνησα: 5 Sept. 1807: Ο Αλής έδωσε εντολή να ανοίξουν τα λιμάνια της Ηλείρων και της Κίτω Αλβανίας στους Επτανήσιους. Έστειλε ως δώρα στους Γάλλους άλογα. ANF, 33AP₁, 30 Decembre 1807, ο στρατηγός Berthier στον Αλή πασιά: Παράπονα για τις απαγορεύσεις εξαγωγών, δημητριακών, ζώων, τροφίμων και άλλων ειδών στα Επτάνησα. ANF, 33AP₁, 30 Dec. 1807, Rapport secret particulier, Berthier au Roi Joseph: «... Il ya un peu d' interruption (au ravitaillement) mais cette variation suit son humeur et ses caprices et

sa conservation de Pargua lui en a donné un peu ce qu' il croyait que devais l' attaquer. 33AP₄, 24 Fevrier 1808. Berthier ... au roi de Naples... La terre Ferme jusqu' à présent n' a été malgré tous mes efforts qu' une ressource pour les besoins journaliers. Aly Pacha à qui j' avais demandé par une lettre très pressant de me fournir la quantité de 12.000 kilos de blé pour l' époque du mars m' a fait une réponse évasive dilatoire qui ne me permet nullement de compter sur cette ressource. Ce visir continue toujours de se conduire avec la même duplicité à notre égard; il compte beaucoup sur les Anglais et ne cesse point d' avoir avec eux des communications secrettes. 33AP₄, Berthier au Ministre de la Guerre...» (Aly) vient de défendre l' exportation des vivres pour les sept isles ainsique le paturage pour les bestiaux de Sainte Maure sur le Continent, comme cela se pratiquait...». Στην ίδια σειρά, 30 Dec. 1807: Διαταγή του Βεζύρη Αλή πασά σύμφωνα με την οποία απαγορεύεται η προσάραξη γαλλικών πλοίων στις ακτές του πασιζικιού του. Βλ. και Σιορόκα, «Οι Γάλλοι Αυτοκρατορικοί της Επτανήσου», *ό.π.*, σ. 298-299.

40α. Το ξάγι ή ξιά (σε άλλες περιοχές σάγι) είναι μέτρο βάρους κυρίως των σιτηρών. Στην περιοχή της Ηπείρου ισοδυναμεί με 52 οκάδες περίπου, ενώ σε άλλες περιοχές (π.χ. Θεσσαλία) με 66 οκ. Βλ. σ. Μαξίμου, *Η αυγή του ελληνικού καπιταλισμού, Τουρκοκρατία 1685-1789*, Αθήνα 1973 (εκδ. γ'), σ. 60. Γ. Σιορόκα, *Το γαλλικό προξενείο της Αρτας (1702-1789)*, Ιωάννινα 1981, σ. 321, σημ. 2, όπου και η σχετική βιβλιογραφία.

41. ANF, 33AP₁, f. 109^r 28 Oct. 1807, Berthier στον Αλή πασά: Υπάρχει πρόθεση για καλή πίστη στην υπόθεση της Πάργας. f. 115^v, Berthier au Roi de Naples, 29 Oct. 1807: Ο Αλή πασάς με στρατό 7000 άνδρες στα πρόθυρα της Πρέβεζας περιμένει εναγωνίως την απόφαση του Αυτοκράτορα για την Πάργα. 33AP 37A, αλληλογραφία Rouqueville. Prèvesa, 6, 7 Novembre 1807: όροι του Αλή πασά σε ενδεχόμενη παράδοση της Πάργας.

42. Η εμπόλεμη κατάσταση σκιαγραφείται σε έγγραφο του αρχείου Αλή πασά της Γενναδείου Βιβλιοθήκης, Φάκελος 27, αριθμ. 214/282, 9 Μαΐου 1807. Ναύπακτος. Μουχτάρ προς Αλή πασά: δύο φρεγάτες και ένα βρίκι στον κόλπο. αριθμ. 785/ 17 Μαΐου 1807. Καστέλλι Αντιρρίου, Μουχτάρ προς Αλή πασά: δύο φρεγάτες και ένα βρίκι στον κόλπο, αριθμ. 785/ 17 Μαΐου 1807, Καστέλλι Αντιρρίου: Μουχτάρ προς Αλή: «καμιά διακοσασιά τόπια (κανόνια) κατά της πόλεως των Πατρών», αριθμ. 2117/286. 20 Ιουνίου 1807, Μεσολόγγι. Μουχτάρ προς Αλή: «Οι γαλιότες οι μοσκοβίτικες δε λείπουν απ' αυτά τα νερά...», αριθμ. 786/Μεσολόγγι, 20 Ιουνίου 1807: Πληροφορεί τον Αλή για τη μεταφορά 5 κανονιών στο Μεσολόγγι.

43. ANF, 33AP 37A, αλληλογραφία F.C.H.L. Rouqueville, Jannina, 38 Janvier 1807 και No 58, 15 Fevrier 1808.

44. ANF, 33AP 37A, αλληλογραφία F.C.H.L. Rouqueville, Jannina, 19 sept. 1807: κανόνια από το Μοριά μεταφέρονται για την οχύρωση της Πρέβεζας-ανεφοδιασμός Βόνιτσας. Prèvesa, 12 Novembre 1807: Διέλευση 1.000 στρατιωτών από Βόνιτσα. Prèvesa, 16 Novembre 1807: Αφιξη των γιών του Αλή πασά, Μουχτάρ και Βελή πασά στην Πρέβεζα εν όψει πολεμικού συμβουλίου. Prèvesa, 20 Novembre 1807: συμβούλιο προεστών και μπέηδων εν όψει πολέμου. Ο Αλή πασάς συνεχίζει να κατασκευάζει και να επιδιορθώνει φρούρια. Οι αγρότες βρίσκονται στα στρατεύματα του Αλή και οι αγροί μένουν ακαλλιέργητοι. Κατακρατούνται στο στράτευμα με τον ισχυρισμό ότι αν γυρίσουν στους αγρούς τους θα εργάζονται για τους Γάλλους. 33AP₄, χ. σ. 13 Mars 1808,

au Roi de Naples: θρυλείται πόλεμος Γαλλίας, Ρωσίας και Αυστρίας εναντίον της Πύλης, ζινητοποιήση των μπέηδων και αγάδων της περιοχής εν όψει εφόδου στην Πρέβεζα και στο Βουθρωτό. 33AP37A (αλληλογραφία Rouqueville) 15 Fevrier 1807: «Sainte Maure. Parga et Corfou sont remplis d' emboucher les Souliotes...». Sainte Maure. Parga et Corfou sont remplis d' agents du Visir chargés d' emboucher les Souliotes...». Jannina 1 Octobre 1807: Ali Pacha a placé à Butrinto le plus Criminel de ses espions appelé Nicolaos Janco. Il est parti avec Colono. Il sera en rapport avec Janco, son frère qui se trouve à Corfou et Nano Margariti et les autres espions d' Ali. Prèvesa. 5 Novembre 1807: «je crois ce mauvais sujet Labetti un espion très impudent qu' il est bon de suivre et de signaler...». Για τα οχυρωματικά έργα βλ. Arch. Min. Guerr. Fr., MR 1618. Rapport de Donzelot, Extrait d' une lettre du Général Camus de Sainte-Maure le 4 Avril 1808. «Il arrive journellement des petites détachements à Prèvesa venant de Janina. Ils sont envoyés sur la côte à l' embouchure du Golfe de Prèvesa. Les travaux de cette forteresse se continuent avec la plus grande activité. On porte à 5.000 de nombre de travailleurs...».

45. Douin, *La Méditerranée*, ό.π., σ. 179. Camarianou-Giorgan, *Le courant philofrançais*, ό.π., σ. 111. Βλ. και σ. 453, 459-460 και 466-467 της μελέτης.

46. Βλ. ανάλυση της πολιτικής κατάστασης και των στόχων της βρεταννικής διπλωματίας: P. Mackesy, *The war in the Mediterranean*, ό.π., σ. 340-344, 352-355. Ο Αλής είχε αξιώσει η Λευκάδα να καταληφθεί από τον αγγλικό στόλο και να του αποδοθεί. Βλ. ANF 33AB₁, 30 Dec. 1807 (αλληλογραφία Rouqueville): Φόβοι ότι αγγλική μοίρα που βρίσκεται στο Ιόνιο θα ενωθεί με τουρκικά πλοία για να πολιορκήσουν την Κέρκυρα. Η επικοινωνία του Αλή με τους Άγγλους είναι συχνή και Άγγλοι αξιωματούχοι αποβιβάζονται διαρκώς στα λιμάνια. Διαδίδεται ότι ο Αλής ετοιμάζει επίθεση εναντίον του Ιμπραήμ πασά του Μπερατιού. Πρόκειται για πρόσχημα προκειμένου να δικαιολογήσει τη συγκέντρωση των στρατευμάτων, που προορίζει για επίθεση εναντίον της Λευκάδας. ANF, 33AP₁, 11 Mars 1808, Berthier au Roi de Naples...». Aly pacha ebloui par les promesses de l' Angleterre et par son or sera rebelle aux volontés de la porte. 33AP₁, 16 Nov. 1807, Berhier à Pou-queville... «Le pense que les Anglais cherchent à tromper le Visir et employent les moyens de le troubler ... la conduite du visir est celle d' un homme embarrassé mais que ne trahira pas ses interêts...».

47. Fairfax, *Ta αίτια της αγγλικής κατοχής της Πάργας*, ό.π. σ. 56-57. ANF, 33AP₁, 18 Janvier 1808, Berthier au Ministre de la Guerre: «... Je maintenu Ali Pacha et j' ai tiré de ses états tout ce que j' ai pu, mais actuellement il lève le masque et se prononce fantomat: il ne cache plus sa correspondance et ses communications... Les Anglais lui on promis de le mettre en possession de Pargua et de Sainte Maure à condition qu' il leurs fournirait tous les vivres, dont ils auroient besoin. Cette idée flatte son ambition et malgré sa politique astucieuse il ne calcule pas les suites de sa conduite...». Οι Γάλλοι προσπαθούν να δημιουργήσουν ένα αντιαγγλικό ρεύμα ανάμεσα στους Έλληνες ταντίζοντας την αγγλική πολιτική μ' αυτή του Αλή: Στο παραπάνω έγγραφο... «la haine du peuple pour les Aglais est bien prononcé». Πρβλ. 33AP₁, Corfú 8 Mars 1808, προκήρυξη του Berthier... «Les habitants de l' Albanie... dignes amis des Français... inspirés par le genie du mal gagnés par l' or de l' Angleterre ont conçu le projet incisif de rompre les liens d' amitié qui nous unissent...».

48. ANF, 33AP 37A, (αλληλογραφία F.C.H.L. Rouqueville). Επιστολές από Πρέβεζα της 11ης, 12ης, 13ης και 16ης Νοεμβρίου 1807 που αναφέρονται στην προσάρτηση αγγλικών πλοίων στον Αμβρακικό και το Ιόνιο και στις προσπάθειες επικοινωνίας με τον Αλή. Στην ίδια σειρά Prévessa, 12 Dec. 1807, ... «la présence des croisiers Anglais appelés par Ali Pacha cela explique la raison de son refus de laisser passer par Butrinto et Kerachia. Voici les nouveaux resultats des intrigues des Anglais». 33AP₄, 22 Janvier 1808: Άγγλοι αξιωματούχοι έχουν αφιχθεί στην Πρέβεζα.

49. Fairfax, *Ta αίτια της αγγλικής κατοχής της Πάργας*, ό. π. σ. 56. ANF, 33AP₄, 18 Janvier 1808. Berthier au Ministre de la Guerre: Οι Άγγλοι προετοιμάζονται για στρατιωτικές δοκιμές προκειμένου να επιχειρήσουν έφοδο στην Πάργα και τη Λευκάδα.

50. Mackesy, *The War in the Mediterranean (1803-1810)*, ό.π., σ. 342. ANF, 33AP₄, 4 Mars 1808: «... un consul Anglais, est caché à Prévessa et dirige dans cet incognito toutes les operations de sa cour...».

51. Arch. Min. Guerr. MR 1618, *Rapports de Donzelot*, Extrait d' une lettre du Général Camus en date de Sainte Maure le 4 Août 1808 adressés au Gouvernement Général en iles Ioniennes: «...un bâtiment du visir Ali Pacha est parti le 2 du courant mois de Prévessa pour Malta sous l' escorte d' une fregate Anglaise». – Copie d' une lettre du Gén. Camus de Sainte Maure le 14 Août 1808, adressé au Gén. Donzelot: «... De la flotille du Visir Ali Pacha trois batiments chargés de boeufs, de moutons et autres vivres sont parti pour Malta.. Les chaloupes du Visir continuent de communiquer chaque jour avec les Anglais et ceux-ci avec la terre ferme où ils tirent leurs vivres». Βλ. και για τις δυσκολίες εξεύρεσης εμπορευμάτων και την ανάρτηση ρωσικής σημαίας 33AP₁, σσ. 28-29. 5 Sept. 1807. Για το στόλο του Αλή πασά βλ. Τρ. Κωνσταντινίδου, «Ο στολίσιος του Αλή πασά και ο Κορσικανός Κοντοτιέρος Antonio Passano», *Ναυτική Επιθεώρησης*, τ. 34 (1951-1952), τχ. 227, σ. 29-30. Πρβλ. και Rémérand, Ali, ό.π., σ. 116-117.

52. ANF, 33AP₄, 4 Mars 1808, *Berthier au Roi de Naples* (rapport secret). «... les habitants de l' isle de Ydra après avoir chassé le chef que leur avait donné la Porte sont arboré le pavillon anglais et ce sont engagés à fournir des vivres à Malte, Gibraltar et Lisbonne qui se trouvent encore à cette époque sous l' influence anglaise». Πρβλ. για αφίξεις υδραυλικών πλοίων στη Μάλτα και για την ανάρτηση από αυτά της σημαίας του Κυρίου της Μάλτας: Vass. Kremmydas, *Aspects des relations commerciales entre la Grèce et Malte (1810-1821)*, *Αφιέρωμα στο Νίκο Σβορώνο*, (εκδ. Πανεπιστημίου Κρήτης), Ρέθυμνο 1986, σ. 223.

53. ANF, 33AP₄, 30 Dec. 1807. A S(a) M(ajesté) le Vice-Roi d' Italie: «... L' augmentation de la croisière anglaise n' avait pas d' autre but que d' empêcher les Français de recevoir des renforts avant que l' isle ne fût attaquer... La croisière anglaise est composée de 4 vaisseaux de ligne, trois frégates et deux bricks qui vont et vient et empêchent les secours qui me sont annoncés et que j' attends avec impatience...». Βλ. και Σιορόκα, «Οι Γάλλοι Αυτοκρατορικοί της Επτανήσου», ό.π., σ. 298-299. Για τον επηρεασμό του Αλή από τους Άγγλους στο θέμα του ανεφοδιασμού της Επτανήσου, καθώς και για το αν ο αποκλεισμός ήταν ή όχι ολοκληρωτικός Mackesy, *The war*, ό.π., σ. 342, σημ. 3. Ο Ναπολέων σκόπευε να απειλήσει με πόλεμο τον Αλή σε περίπτωση παρεμπόδισης του ανεφοδιασμού της Κέρκυρας. Βλ. επιστολή του: Napoléon à Mr de Champagny Duc

de Cadore, Ministre de Relations Exterieures, à Paris 15 Mars 1811 «Versuch von ... Parga». *ό.π.*, σ. 85. Για τις δυσχέρειες επισιτισμού της Επτανήσου βλ. και Remérand. *Ali*. *ό.π.*, σ. 123.

54. Αχμ. Μουφίτ, *Αλή πασά Τεπελενλής*, (μετάφραση), *ό.π.*, σ. 92.

55. Bayens, *Les Français à Corfou*, *ό.π.*, σ. 126. Versuch ... von Parga. *ό.π.*, σ. 80-81.

56. P. Rec. Off., F.O., *Turkey*, 64, Meyer to Adair, Dec. 16, 1809. Βλ. και Albion, *Forests and Sea Power*, *ό.π.*, σ. 332. Για το Lasalle και τα ναυπηγεία του Βαθιού στη Προβέτζα, Γιαννακοπούλου, *Εκμετάλλευση δασών*, *ό.π.*, σ. 252-266.

57. Bayens, *Les Français à Corfou*, *ό.π.*, σ. 126. Βλ. και από το αρχείο Berthier ANF. 33AP₄, 8 Fevrier 1808 Berthier à Donzelot, 11 Mars 1808, Berthier à Mr Trullet.

58. Arch. Min. de la Guerre, MR, 1618, *Rapport de Donzelot*, Copie d' une lettre du Général Camus en date de Sainte Maure le 14 Août 1808, adressé au Gouverneur Donzelot. Βλ. και Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος*, *ό.π.*, σ. 286-287: Ο Αλή πασάς είχε επιδιορθώσει την ρωμαϊκή οδό που έφερε από την Απολλωνία στο Βουθροτό για να μεταφέρει οικοδομική ξυλεία από την Κοσμάρη.

59. Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος*, *ό.π.*, σ. 313, σημ. 115.

60. Bayens, *Les Français à Corfou*, *ό.π.*, σ. 126. Βλ. και σημ. 61.

61. ANF, 33AP 37A, σ. 53, Janina 27 Janvier 1808, αλληλογραφία του Rouqueville. 33AP₄, 9 Fevrier 1808 ... à Général Donzelot, 11 Mars 1808, à Mr Trullet.

62. ANF. 33AP₄, 13 Mars 1808, Berthier à l' Empereur et Roi. «Le consul de Russie nous a aidé des pièces des bois que nous n' aurions pas pu nous procurer dans ce pays et j' espère d' ici à deux jours le vaisseau pourra mettre à la voile...» 33AP₄, 26 Fevrier 1808 à Monsieur Incident de la Commission: Αυστριακό πλοίο φορτώνει ηπειρωτική ξυλεία.

63. Arch. Min. de la Guerre (France), MR 1618, *Rapports de Donzelot*, Copie d' une lettre du Général Camus de Sainte Maure en date le 14 Août 1808 au Général Donzelot.

64. ANF, 33AP 37A, Jannina 27 Janvier 1808.

65. ANF, 33AP₄, 11 Fevrier 1808, αλληλογραφία Rouqueville à Aly Pacha de Janinna. 33AP₄, 9 Fevrier 1808, αλληλογραφία Rouqueville, au Général Donzelot. Βλ. και Albion, *Forests and Sea Power*, *ό.π.*, σ. 332. Για τη δεινή οικονομική κατάσταση των Γάλλων βλ: Yannakopoulou, «Français Républicains et Impériaux», *ό.π.*, σ. 147-148.

66. Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος*, *ό.π.* σ. 208.

67. Albion, *Forests and Sea Power*, *ό.π.*, σ. 332.

68. ANF, 33AP 37A, Αλληλογραφία Rouqueville, No 64, Janina 15 Mars 1808. No 40, 12 Dec. 1808. Fairfax, *Τα αίτια της αγγλικής κατοχής της Πάργας*, *ό.π.*, σ. 56.

69. Αρς, *Η Αλβανία και η Ήπειρος*, *ό.π.*, σ. 243. Γερ. Μαυρογιάννη, *Η Ιστορία των Ιονίων νήσων, αρχομένη τω 1797 και λήγουσα τω 1815*, Εν Αθήνας 1889, τ. Β', σ. 222-233. Fairfax, *Τα αίτια της αγγλικής κατοχής*, *ό.π.*, σ. 59.

70. Αχμ. Μουφίτ, *Αλή πασάς Τεπελενλής*, *ό.π.*, σ. 102-103 και 115. Για τα σχέδια της Ρωσίας ήδη από το 1804 για έξοδο στη Μεσόγειο, Douin, *La Méditerranée*. *ό.π.*, σ. 206. Για τη διείσδυση των Ρώσων στα Βαλκάνια, Mackesy, *The War*, *ό.π.*, σ. 342. Βλ. και σημ. 82.

71. Fairfax, *Τα αίτια της αγγλικής κατοχής της Πάργας*, *ό.π.*, σ. 59. Βλ. και Bagally, *Ali Pacha and Great Britain*, *ό.π.*, σ. 53.

72. Α. Μουφίτ, *Αλή πασάς*, ό.π. σ. 103. Δεν μπόρεσα να διασταυρώσω την είδηση.
73. Fairfax, *Τα αίτια της αγγλικής κατοχής*, ό.π., σ. 60.
74. Fairfax, *Τα αίτια*, ό.π., σ. 61, για την πολιτική του Oswald.
75. Βλ. σ. 107-108, 125-126 της μελέτης. Βλ. Plomer, *The Diamond*, ό.π. σ. 138.
76. Douin, *La Méditerranée*, ό.π., σ. 182-187. Ρ. Crimmin, *The Royal Navy's Search for Ship Timber in the Eastern Mediterranean*, ό.π., σ. 95, 98, 113-114. Για την οικονομική κρίση και τις αναπροσαρμογές του εμπορίου, F. Crouzet, «Wars, Blockade and Economic Change in Europe 1792-1815», *Journal of Economic History* (1964), σ. 567-580.
77. Crimmin, *The Royal Navy's*, ό.π., σ. 101, 103, Albion, *Forests and Sea Power*, ό.π., σ. 332.
78. Crimmin, *The Royal Navy's*, ό.π., 96-105. Albion, *Forests and Sea Power*, ό.π., σ. 332.
79. Exposé des faits, ό.π., σ. 35-35, 39, *Versuch von Parga* ό.π., σ. 140-141, 145-146. De Bosset, *Proceeding in Parga*, ό.π., σσ. 85 κ.εξ. Η Πάργα, ήτοι μονογραφία αυτής από της κτίσεως μέχρι της παρά των Άγγλων πωλήσεως εις τους Τούρκους συνταχθείσα μεν υπό Π.Α.Σ. ανατεθείσα δε τη αυτού αυτοκρατορική Υψηλότητι τω Μεγάλω Δουκί απασίων των Ρωσίων Κων/νω, Εν Αθήναις 1861, 150-151, 319. Rouqueville, *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως*, (μετάφραση) ό.π., σ. 211-212.
80. P.R.O. Accountant-General's Department Miscellaneous 135, Maitland to N.B. July 18, 1820. Βλ. και Albion, ό.π., σ. 333. Για τη μετατροπή του «φορτίου» σε κυβικά πόδια (ένα «φορτίο» 4.000-5.000 κυβικά πόδια) βλ. Γιαννακοπούλου, *Γαλλοελληνική εκμετάλλευση δασών*, ό.π., σ. 148.
81. Algemeen Rijksarchief (Χάγη), Staten Generaal, Legatie Turkije 1813-1830 nr. 8 (lettre du II VI 1819 du chargé d' affaires G. Testa au ministre des Affaires Etrangères).
- ... Il ne reste plus de doute que la place de Parga dans l' Albanie n' ait été évacuée par les Anglais et remise à Aly Pacha de Yanina qui en ayant repris possession au nom de la Sublime Porte depuis environ deux mois, la trouva toute déserte, la totalité des habitants ayant préféré d' abandonner leur foyers et aller s' établir dans les îles ioniennes.
- L' arrangement relatif a été conclu entre Lord Mailand et le dit pacha munis respectivement des pleinpouvoirs de leurs cours. Par un article de cette convention tous les émigrés du dit lieu recevront la juste valeur de leur bien abandonnée et l' on prétend que les Anglais ont obtenu une partie de la somme qu' ils avoient exigée et la jouissance pour quelques années d' une forêt voisine dont ils pourront tirer du bois de construction...
- Την υπόδειξη του εγγράφου οφείλω στο φίλο Διευθυντή των Αρχείων της Χάγης B.J. Slot τον οποίο και από τη θέση αυτή ευχαριστώ.
82. Exposé des faits, ό.π., σ. 49-50. Για τη συμμαχία Άγγλων – Αλή πασά ενάντια στη διεύθυνση Γάλλων και Ρώσων, Mackasy, *The war in the Mediterranean*, ό.π., σ. 342-343. Βλ. γενικότερα για την ρωσική πολιτική: J. Mcknight, *Admiral Ushakov and the Ionian Republic: The Genesis of Russia's first Balkans Satellite*, University of Wisconsin (διδακτορική διατριβή) 1965. Βλ. ακόμα P.F. Shupp, *The European Powers and the Near Eastern Question*, Λονδίνο 1953.
83. Algemeen Rijksarchief, ό.π., (σημ. 81).